

יום הניצחון על גרמניה הנאצית

ההפעלה מבוססת על המאמר "שישים שנה לסיום מלחמת העולם השנייה" מאת ד"ר נילי קרן, המציג את הנושא בתמציתיות מזוויות ראייה שונות ומגוונות. כדאי לבחור בהפעלה זו כפתיחה לעיסוק בנושא, משום שהיא מתייחסת בקצרה אל כל ההיבטים שיעלו בהרחבה בפעילויות הנוספות. בשל אורך המאמר וגודש המידע נבחרה מתודת הג'קסו. על פי מתודה זו, בשלב הראשון כל קבוצה לומדת קטע מהמאמר השלם, ובשלב השני נוצרות קבוצות חדשות המורכבות מנציגי הקבוצות הקודמות. כל משתתף מציג בפני חבריו לקבוצה החדשה את הקטע אותו למד בקבוצתו הראשונה. סדר ההצגה יהיה על פי סדר הקטעים במאמר. באופן זה יתוודע כל משתתף למאמר כולו.

מטרות:

- להביא בפני בני הנוער מידע על תקופת השחרור מהיבטים שונים.
- לבדוק את משמעות השחרור בעיני מצילים וניצולים.
- להביא למודעות בני הנוער כי שחרור אירופה מגרמניה הנאצית הוא תהליך ממושך, ובו זמנית באזורי השלטון הנאצי מתבצעת השמדת יהודים באינטנסיביות.
- לברר את משמעות יום הניצחון על גרמניה הנאצית מנקודת מבט אוניברסלית ומנקודת מבט יהודית.

עזרים:

קטעי המאמר (גזור ל-7 חלקים, על פי ראשי הפרקים של המאמר).
כרטיסי משימה קבוצתית.
צילום של הפרק האחרון של המאמר - כמספר הקבוצות.

מהלך הפעילות

שלב א' – במליאה

המנחה יאמר למשתתפים:

השנה ימלאו שישים שנה לניצחון על גרמניה הנאצית ולסיום מלחמת העולם השנייה – התרחשות שנחרתה עמוק בזיכרון הקולקטיבי הבינלאומי והיהודי. רישומה של השואה שהתרחשה באירופה עדיין מטיל צל כבד על חייו של כל יהודי באשר הוא וגם על החברה הישראלית בת זמננו. בפעילות זאת נעסוק במשמעות השונות של הניצחון ושל השחרור מזוויות ראייה שונות. המנחה יקרא בפני המשתתפים את הקטע הראשון של המאמר מתוך הספר "האדם מחפש משמעות מאת ויקטור פרנקל. ויקטור פרנקל היה רופא נירולוג ופסיכיאטר וינאי. ספרו הנודע "האדם מחפש משמעות" מתאר את חוויותיו כאסיר מחנה השמדה בתקופת מלחמת העולם השנייה. פרנקל שרד את השואה, אך כמעט כל משפחתו נרצחה (פרט לאחותו). דרך סבלו במחנות הריכוז וההשמדה הוא הגיע למסקנה כי כל אחד זקוק ליעד מרכזי בחיים כדי להתגבר על טראומות ומצבים קשים שעמם אנחנו מתמודדים.

"...יום אחד, כמה ימים לאחר השחרור, הייתי מהלך בין נאות דשא מבלבלים אל עבר העיירה הקרובה למחנה. עפרונים חגו בשמים ושמעתי אותם פוצחים ברניה. סביבי לכל מלוא העין לא היה איש. לא היה דבר זולת הארץ והשמים הרחבים ושירת הציפורים והמרחב הגדול. עמדתי במקומי, הסתכלתי סביבי, נשאתי את עיני לשמים – ואחר כרעתי על ברכי. באותו רגע לא ידעתי הרבה על עצמי ועל העולם – רק פסוק אחד היה מהדהד ברוחי, פסוק אחד ויחיד: 'מן המצר קראתי יה, ענני במרחביה'.

לא אזכור עוד כמה זמן כרעתי ברך ושיננתי פסוק זה. אך יודע אני כי ביום ההוא, בשעה ההיא, החלו חיי החדשים. צעד-צעד הלכתי קדימה עד ששבתי והייתי יצור אנוש.. " (ויקטור פרנקל, האדם מחפש משמעות, עמ' 112)

כיצד מתאר פרנקל את מצבו הקיומי ואת תחושותיו ברגעי השחרור הראשונים? מה היתה בעיניו משמעות השחרור?

שלב ב' - קבוצתי

המשתתפים יתחלקו לשבע קבוצות. כל קבוצה תקבל קטע מן המאמר ותתייחס למשימה הבאה:

כרטיס משימה קבוצתית

קראו את הקטע שקיבלתם וסכמו בקצרה את עיקרי המידע שבו.
סמנו משפט או משפטים שהרשימו אתכם במיוחד

הקטעים שתקבלנה הקבוצות:

קבוצה א': שחרור מדינות אירופה הכבושות היה הדרגתי ונמשך בין 1942 ל-1945

קבוצה ב': חיילי בעלות הברית נפגשים לראשונה עם אימי המחנות

קבוצה ג': שמחת השחרור – תוגת השחרור

קבוצה ד': ילדים יהודיים לנוכח השחרור

קבוצה ה': המפגש בין חיילי ארץ ישראל ושרידי השואה

קבוצה ו': ראשית השיקום

שלב ג' - קבוצתי

המשתתפים יוצרים קבוצות חדשות על ידי כך שנציג מכל קבוצה קודמת יוצר עם נציגים מכל הקבוצות האחרות קבוצה חדשה. כל קבוצה חדשה מורכבת מנציגי כל הקבוצות הקודמות.

כל אחד מנציגי בפני חבריו בקבוצה החדשה את עיקרי המידע שבו דנו בקבוצתו הראשונה. סדר ההצגה על פי הסדר המקורי של הקטעים.

חברי הקבוצה יתייחסו לשאלה הבאה:

הניצחון על גרמניה הנאצית וסיומה של מלחמת העולם השנייה מעלה היבטים אוניברסליים והיבטים יהודיים – כיצד מתייחסים הצדדים השונים לשחרור?

חברי הקבוצה יתכוננו לדיווח במליאה.

שלב ד' - במליאה

המשתתפים יתארו את ההתייחסויות השונות לשחרור, תוך הדגשת ההבדלים ביניהן. המנחה יחלק למשתתפים את צילום הקטע האחרון של המאמר: משמעות השחרור – סיכום, ויקרא אותו בפניהם.

שאלות לדיון:

1. תהליך שחרור אירופה מגרמניה הנאצית היה הדרגתי וממושך. במקביל הגיעה לשיאה השמדת היהודית באזורים שלא שוחררו. איזו משמעות לדעתכם יש למושגים ניצחון ושחרור על פי המאמר?
2. מה היתה משמעות השחרור עבור הניצולים היהודים והלא יהודים? מה ההבדלים בהתייחסותם לשחרור?
3. עם אילו קשיים נאלצו הניצולים היהודים להתמודד מיד לאחר השחרור?
4. בעקבות ביקורו של דוד בן גוריון במחנה עקורים הוא כתב ביומנו את מילות שירה של חנה סנש: "אשרי הגפרור..." – מה לדעתכם רצה להביע בכך?
5. בצבאות בעלות הברית שנלחמו על אדמתן לקחו חלק חיילי הצבא האמריקאי שנלחמו מרחק קילומטרים רבים מבתיהם – מה לדעתכם הניע אותם?
6. האם ידועים לכם מקרים נוספים שבהם יוצאים חיילים אמריקאיים למלחמות למען ערכים?
7. מדי שנה בתשעה במאי, ותיקי הצבא האדום וצבאות בעלות הברית בעולם ובארץ מציינים בשמחה את יום הניצחון על גרמניה הנאצית – האם גם לנו יש סיבה לשמוח ביום זה? האם לדעתכם מדינת ישראל צריכה אף היא לציין תאריך זה? אם כן, כיצד?
8. המאמר שקראתם מסתיים במשפט: " הניצחון על כוחות הרשע איננו מובטח, עלינו להגן על החירות והתרבות הדמוקרטית שהניצחון על גרמניה הנאצית הגיש לאנושות כולה" – מה, לדעתכם, יש לעשות כיום כדי להבטיח את הניצחון על כוחות הרשע?

מבוא

בחיינו היום משמש המושג "שחרור" בהקשרים ובמובנים שאינם מתאימים בהכרח למצבם של האנשים שנותרו לפליטה בחודשים הראשונים לאחר שחרורם מהכיבוש הנאצי. יום השחרור היה עבור רובם יום של שמחה גדולה, אך גם התחלה של מסע ארוך של חזרה לחיים, מסע רצוף קשיים חדשים שעמם היו צריכים להתמודד.

הסבל הפיזי של הניצולים, בעיות בריאות, תחושת האובדן, הבדידות והחיפוש אחר קרובים, המפגש עם האנטישמיות לאחר המלחמה, הצורך להתחיל בחיים חדשים תוך התמודדות מתמדת עם זיכרונות העבר - כל אלה הם חוליות בתהליך הארוך והכואב של הסתגלות לחיים לאחר השואה. הפעלה זאת מתמקדת ברגעי השחרור הראשונים כפי שהם באים לידי ביטוי בקטעי עדויות של ניצולי שואה שזוה עתה שוחררו ובעדויות של משחררים. ההפעלה המובאת כאן עובדה על פי ההפעלה "השחרור" מתוך: "ביום ההוא יצאה השארית - 50 שנה לסיום מלחמת העולם השנייה ולניצחון על גרמניה הנאצית", בהוצאת מינהל חברה ונוער ומכון משואה, תשנ"ה.

המטרות:

1. להכיר התייחסויות שונות של ניצולים משוחררים ושל משחררים ביום השחרור.
2. לברר את מורכבות משמעות השחרור עבור הניצולים המשוחררים ועבור המשחררים.
3. לעמוד על משמעות המיוחדת של ציון השחרור והניצחון על גרמניה הנאצית החל בתשעה במאי.

משך הפעילות: 60 דקות. **עזרים:** קטעי מקורות.

מהלך ההפעלה

שלב א' - במליאה

המנחה יפתח בהצגת הנושא:

השנה ימלאו שישים שנה לשחרור אירופה מהכיבוש הנאצי. תשעה במאי הוא התאריך הרשמי בו מציינים במדינות העולם השונות את הניצחון על גרמניה ואת סיומה של מלחמת העולם השנייה. פעילות זאת מבוססת על מגוון עדויות של ניצולים ומצילים המתארות את רגעי השחרור הראשונים על מורכבותם. המנחה יקרא בפני המשתתפים את תחילת עדותה של בלה ברור, ילידת 1913 בפולין על שחרורה מהמחנה. "שומר המחנה בא לפתוח את השער ואמר: אתם חופשיים ויכולים לצאת. כל השומרים עם הכלבים שנהגו לעמוד בכל פינה – הכל נעלם כלא היה. זה היה אחד הנסים!..."

המנחה יבקש מהמשתתפים לתאר את המשך העדות לפי ראות עיניהם:

- מה לדעתכם הם עשו ברגעי השחרור? איך נראה רגע השחרור? מה הם הרגישו באותו רגע?

אחר כך יקרא המנחה בפני המשתתפים את המשך העדות:

"הרוסים נכנסו – ואנחנו היינו במצב כזה שאף אחד לא זז, אף אחד לא יצא. לא צחקנו, לא שמחנו, היינו אדישים – ובאו הרוסים. בא גנרל אחד, הוא היה יהודי. הוא אמר לנו שהוא מאושר מאוד שזה המחנה הראשון שהוא מוצא בו אנשים שעודם בחיים. הוא התחיל לבכות, ואנחנו לא. הוא בכה ואנחנו לא".

מתוך: יהודית קליימן ונינה שפרינגר אהרוני, כאב השחרור, יד ושם, ירושלים תשנ"ה

שלב ב' - קבוצתי

למנחה:

לפניך לקט קטעי מקורות שונים. כל קבוצה תקבל מספר קטעי מקורות המתארים היבטים שונים של השחרור (ניצולים משוחררים / משחררים): תוגה, שמחה, הלם, פחד מהבלתי נודע, ייאוש, תקווה וכו'. חברי הקבוצות יעינו בקטעים ויצינו מה מאפיין את חוויית השחרור בעיני המספר (משחרר / משחרר) ויתכוננו לדווח למליאה.

שלב ג' – במליאה

דיווח הקבוצות: מה נגע ללבכם, ריגש אתכם, עניין אתכם במיוחד בקטעים שקראתם?

שאלות לדיון:

1. מהן המשמעויות השונות של השחרור עבור הניצולים המשוחררים ועבור המשחררים?
2. מדינת ישראל חקקה את חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה בשנת תשי"ט (1959), ועל פיו יום הזיכרון לשואה ולגבורה שחל בכ"ז בניסן יצוין כ"יום התייחדות עם זכר השואה שהמיטו הנאצים ועוזריהם על העם היהודי ועם זכר מעשי הגבורה ומעשי המרד בימים ההם". משנת 1945 נוהגות מדינות העולם לציין בתשעה במאי את הניצחון ואת שחרור אירופה מגרמניה הנאצית בטקסים, בצעדות, במצעדים ובאירועים נוספים.
- מה ההבדל בצביון של שני התאריכים?
3. ממה נובע ההבדל? באיזו מידה העדויות שקראתם מסייעות להבנת האופי השונה?
4. האם, לדעתכם, צריכה מדינת ישראל, בנוסף ליום הזיכרון לשואה ולגבורה לציין גם את יום הניצחון והשחרור, בדומה למדינות אירופה? נמקו.

למנחה:

השנה בטקסי יום הזיכרון לשואה ולגבורה יושם דגש על ציון שישים שנה לניצחון על גרמניה הנאצית ולשחרור המחנות. בטקסים מומלץ לשלב קטעי עדויות של ניצולי שואה ושל משחררים המתארים את חוויית השחרור. ניתן להציע למשתתפים לבחור מתוך הלקט המוצע כאן קטעים שנראים להם מתאימים לשילוב בטקס.

קטעי מקורות

הצרפתים והבלגים נוסעים הביתה. הם אכן נוסעים הביתה, אל קרוביהם, אל משפחה ואל שכנים. הם נוסעים אל אהוביהם ואל אהוביהם. הם חוזרים אל אורח חייהם שלפניהם. הם חוזרים הביתה, ואני - לאן? היכן אבקש את ביתי? משפחתי וקרובי, איפה אמצאם? אין לי כל אלה...

(יהודית באומל, קבוץ בוכנוואלד, 1994, עמ' 25)

האם באמת נסתיימה המלחמה? האם באמת זכיתי להישאר בחיים? ומדוע דווקא אני? ואיפה כל האחרים? משפחתי הורעלה בגאז בבלז'ץ, מיליוני יהודים נרצחו במחנות ההשמדה... איפה כל החלוצים שלי אשר איתם עמדתי לעלות ארצה? איפה כל ידידי מהארגון הלוחם? הם נפלו בקראקוב, בווארשה ובמקומות אחרים. איפה הלוחמים מהבונקר שבמילא 18? אלה שאיבדו עצמם לדעת ואלה שהורעלו בגאז? כל חברי וידידי עמדו לנגד עיניי כחיים: מרדכי אנילביץ', מירה, יורק, לוטק ואמו, וכל האחרים, וכולם כה יקרים ואהובים... מדוע לא זכו? מדוע הסכמתי לצאת לצד הארי? הייתי צריכה להישאר איתם בבונקר וליפול יחד איתם במילא 18. לשם מה כל זה אם כל הקרובים ללבי כבר אינם? הרגשתי כה עזובה וגלמודה, סחוטה עד תום וחסרת-אונים. דווקא ברגע זה של סוף המלחמה הרגשתי חוסר טעם להמשיך ולחיות.

(הלה רופאיון-שיפר, פרידה ממילא 18, סיפורה של קשרית, 1990, עמ' 146-147)

עם שחרורי מהצבא האדום נשלחתי למעין כפר נופש על חוף הים השחור, לא הרחק מאודיסה. המקום שימש לאחר המלחמה כנקודת איסוף לאלפי חיילים מתנדבים, שבאו מכל רחבי העולם להילחם בנאצים. יום הוכרזו ברמקולים המדינות שמתנדבין עומדים להישלח הביתה, ואלה ממש השתוללו משמחה. בתוך ההתרגשות והעליונות הזו הייתי אולי היחיד שהגורל המשיך להתאכזר אליו כיהודי. מדי יום שמעתי בכלי התקשורת על הגעשה בפולין, על הפוגרומים ורציחות היהודים. קשה היה לי לראות את כל האושר וההמולה הזו לקראת השיבה הביתה, בעוד לי אין לאן לחזור. התלבטתי ולא ידעתי מה אעשה. לנגד עיני עמדה התמונה של העיררה החרבה ושל מולדתי האדישה והצוננת, הלועגת ליהודים. ולא היה בי כל רצון לחזור למקום שבו אהיה מושא ללעג ושנאה. כל אותו זמן העיקה עליי השאלה מה עלה בגורל משפחתי. צערי על גורלם היה כבד מנשוא. צירפתי ידיעה לידיעה, ומכל מה ששמעתי בתקשורת הגעתי לידי מסקנה שאין טעם למהר ולשוב לפולין. הוריי המבוגרים וכל יתר בני המשפחה בוודאי לא היו מסוגלים לעבור את כל הגיהנום הזה ולהישאר בחיים. המחשבה שנשארת בודד, ללא קרוב, נטלה ממני את הרצון לצאת לפולין. גם הרצון ליהנות מהחיים, שניצלו בנס, נטש אותי. קרן האור היחידה שנותרה בלבי הייתה התקווה לפגוש אי פעם את אחי זאב, שעלה לארץ ישראל עוד לפני פרוץ המלחמה, ולא ידעתי את כתובתו. ימים שלמים הסתובבתי בלא מטרה ברחובות אודיסה...

(שרגא הרשמן, ניצוץ של תקווה, 1988, עמ' 120)

דווקא בימים הראשונים האלה של השחרור נקלעתי לרגשות-ייאוש. במרוצת כל ימי המלחמה לא איבדתי, אף לא פעם, את התקווה, אם-כי לפעמים הייתה זו תקווה קלושה בלבד. אף במצבים קשים, לכאורה ללא מוצא, הייתי לוחשת לעצמי כי יש תקווה.

מסביבי אכלו ושתו, ואני יושבת אפטיית, מוכית דיכאון. חברתי בונייה ניסתה לעזור לי. שפשפה את ראשי, דיברה אליי מילים רכות. נשארנו חברות טובות עד היום. אני מתקשה לחיות את הרגע הזה. אני מלאה בהרגשה כבדה של חיסרון נורא: האנשים

הקרובים לי אינם. האנשים סביבי נראו לי זרים. עובדה היא: ברגע הראשון של החופש התמוטטתי. לימים הסברתי זאת בכך ש"נגמר לי האדרנלין". העייפות שנצטברה בי כתוצאה מהמאבק הבלתי פוסק לחיים הגיעה לנקודת שפל ודווקא ברגע השחרור, כמו התפוגגתי. נקלעתי לרגע קשה של חשבון-עם-עצמי: "למה את חיה" הקשיתי על עצמי, "בעוד שכל בני משפחתך מתים? במה את טובה מהם?" רגע של טרגדיה בשבילי. ואולי ניתן להסביר את הנפילה הזאת בכך שפשוט כוחי הפיסי אפס, היות ששוב לא הייתי נזקקת לו בשביל להתקיים, לחיות? רגע קשה כגון זה לא הזדמן לי בעתיד, אף שידעתי בחיי רגעים מרים.

(רבקה ברום, תמיד אדם, 1992, 86-87)

אני חופשי, אך מי אני עכשיו? מה נשאר ממני? אני חלש וחולה. אני יכול לפסוע יותר ממטרים אחדים בלי לנוח, רגליי מלאות פצעים שאינם מגלידים ומי יודע אם אי פעם יגלידו, זיכרוני ניטשטש לגמרי, וראשי מעורפל. האם אשוב להיות אדם רגיל ככל האנשים?

(קלמן גוכמן, פגישת מחזור, 1984, עמ' 206)

הגעתי למזריץ', ונשימתי נעצרה בקרבי. אחז בי כאב איום. התפתלתי כתולעת מרוסקת, והתייפחתי בבכי מר. תקפו אותי עינויי-נפש שמעודי לא ידעתי כמותם, דיכאו אותי, מעכו וקרעו את לבי, הטילו אותי לקרקע - ובכן, אני יודע: משפחתי נספתה.

מחשבותיי גאו והסעירו את גלי רגשותיי, אשר במערבולת איומה ירדו עליי במפל אדיר ושטפו את כל עצביי, בו בזמן שגרזן המאורעות החדיר בצורה חדה ובהירה את המציאות המרה למוחי. הדממה המבעיתה שמסביבי דמתה בנפשי לצלקת אימים העולה על מהלומות פטיש אדירות, ובישרה לי את הריקנות והקץ.

אולם דבר אחד לא הבינו חושיי, לא תיארתי לעצמי בדמיוני: כי נהרגו כל יהודי עירי מזריץ', כי אמנם הושמדו יקרתי, כי אשתי הנערצת לא תעמוד עוד לימיני, כי לב בני היחיד, היקר, אינו פועם עוד...

המחשבות הללו מילאו את לבי. לבי שתת דם בלי הפוגה, ונפשי הדואבת לא נתנה לי מנוח. זעם, מרירות, אין-אונים וייאוש התפרצו מלבי. היש תנחומים עלי אדמות לכאב זה? היש מרגוע לנפשי הדואבת?

(מרדכי לזר, להישרד ולספר, 1990, עמ' 196-197)

השחרור באחד במאי 1945 על ידי צבא ארצות הברית לא דמה לשחרור מבית סוהר, מחנה עבודה או שחרור מעול כובש. עבורנו, ובמיוחד עבור אנשי מחנות הריכוז, הייתה זו תחיית מתים, כמתואר על ידי הנביא יחזקאל, בפרק ל"ז: "כה אמר אדוני אלוהים לעצמות האלה: הנה אני מביא בכם רוח וחייתם".

להתעורר בוקר אחד ולהיות שוב אדם חופשי, חי ונושם, מתנועע, הולך ללא שמירה, עובר ממקום למקום ללא צורך בנטילת רשות, אוכל כל אימת שרעב, שותה כל אימת שצמא, בוכה, מדבר, צועק, צוחק כל אימת שמתחשק לו, ישן ללא פחד שמא יעירו אותו שוב למסדרי אימים ולאקציות פתאומיות או סתם התעללויות כמו "מקלחות" וחיטוי בגדים, שנמשכים לילה שלם.

לחזור משם ולהגיד: אני חי, אני שפוי, אני מחבק את ההווה, את הטבע, את האדמה, אני שוכח את העבר ומאמין בעתיד - זה היה חלום.

פתאום גילינו את השמים הכחולים והיפים, את השמש המחממת, את הירח והכוכבים. איפה הם היו במשך אותן חמש שנים שנגולו מאתנו? איפה הם הסתתרו? או שמא לא ראינו אותם, כי השפלנו במשך חמש שנים את עינינו והיינו קרובים יותר לאדמה מאשר לשמים?

במשך כל אותה תקופה הורגלנו להיות שפופים, לא להזדקף, לא להרים ראש, כי פחדנו מצל עצמנו. אולם לא היה כוח לחשוב מעבר לרגע. כל מה שיכולנו לעשות באותו יום של השחרור ובימים שבאו אחריו היה לאגור לחם ותפוחי אדמה ופירורי בייסקוויטים וכל מזון אחר, כי פחדנו שמא מחר שוב יסגרו אותנו במחנות ושוב נהיה רעבים.
(ישראל הדרי, אני הייתי שם, 1991, עמ' 132-134)

עדויות ניצולים

יוסף גוברין, יליד 1930, רומניה

גורש לגטאות ומחנות בטרנסניסטריה ושחרר בידי הצבא האדום בדצמבר 1944. עלה ארצה ב-1947 לאחר מעצר בקפריסין.

הסקרנות הייתה גדולה מאוד לראות את הפרטיזנים. הפרטיזנים נחרטו בזיכרוננו כמושיעים, כמשיח עצמו, משום שהפרטיזנים היו יותר מאשר סמל של השחרור, וכילד כמובן שהייתי סקרן לראות אותם. לצערנו, הרבה מאותם יהודים שישבו בגטו נהרגו בידי צלפים, וזו הייתה טרגדיה שאין כמותה, להגיע ליום השחרור ולהיהרג בידי כדור של צלף גרמני מעבר לנהר. אני זוכר שקרו מספר מקרים כאלה אצל משפחות שגרו לא רחוק מאתנו. השחרור ארך, כאמור, יומיים – שלושה... יום הניצחון, 9 במאי, מצא אותנו בצ'רנוביץ. אני חליתי, כנראה מחוסר ויטמינים וחוסר סידן, ושכבתי כשישה שבועות במיטה. ניסו לרפא אותי, אבל הייתי חלוש מאוד. ואולם ביום הניצחון אספתי כוחות ויצאתי החוצה... הלכתי ברחובות צ'רנוביץ ב-10 במאי לראות את המפגן של החיילים שעוברים ברחוב ושרים שירי ניצחון, זו הייתה שירה חלושה מאוד... הבראתי, אבל הייתי חלוש מאוד. ותוך כדי הליכה לקראת החיילים תפסתי את ההרס שזרעה המלחמה. בעיני הייתה זו חוויה אישית מאוד, אולי בגלל שקיוויתי, במשך כל השנים שהיינו בגטו, שאבי בכל זאת עדיין בחיים. ההרס של המלחמה והיתמות שלי התגלו לעיני ביום הניצחון. ראיתי אז את ההרס שזרעה המלחמה אולי בצורה הרבה יותר ריאליסטית מכפי ששמתי לב קודם לכן, אותו ההרס היה למעשה סביבי יומם ולילה, אבל רק ביום הניצחון הבחנתי בו באותו רחוב שהלכתי בו... אז תפסתי כילד את גודל ההרס... ובאמת, יום הניצחון הזה נחרת בזיכרוני עד היום כיום של... – לא יום של חג!

מתוך: מרכז המידע אודות השואה, אתר יד ושם:

http://www1.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%20202446.pdf

מעדותה של אווה בראון

אווה בראון, ילידת 1927, סלובקיה, גורשה למחנות אושוויץ ורייכנבך ועבדה במפעלי פיליפס וטלפונקן. שוחררה בידי הצבא האמריקני בזלצוודל.

התעוררנו בבוקר ושררה דממה מוחלטת. מגדל הפיקוח היה ריק. אנשי הס"ס נעלמו. לפתע שמענו רעש מכיוון הכביש. היינו חלשים מאוד.

רבצנו מסביב לבלוק שלנו. לא יכולנו לזוז, אך כמה בנות העזו לצאת. טנקים ומכוניות התקרבו. שמענו זאת. פחדנו מאוד שמא הגרמנים חוזרים. ואז מישהו צעק שאלה האמריקאים. האמריקאים באו ושחררו אותנו. זה היה החופש. היינו נלהבים. החברים בקבוצתי היו חלשים מכדי לגשת ולקבל את פני החיילים. זה היה מעל לכוחותינו. היינו תשושים ורצוצים, לא יכולנו לזוז. בכל זאת, כולם ניגשו אל החיילים והם חילקו לנו חבילות מזון. הם הזהירו אותנו מיד לבל בזלול יתר על המידה כי זלילה כזאת עלולה להביא עלינו את מותנו. לאט-לאט עמדנו על רגלינו וניגשנו לקבל מעט מזון. כל תקופת המלחמה התפללנו לשחרור והנה זה בא לפתע. את חופשייה! אך אחרי שעיכלתי את עניין החופש הבינותי שכל הזמן בעצם קיויתי לראות את אבי, ואף העזתי לקוות שאולי בכל זאת אראה גם את אמי. ידעתי בלבי שזה כמעט בלתי מציאותי, אך את אבי הייתי בטוחה שעוד אזכה לראות. עם זאת החלו לקנן בלבי ספקות, והתחלתי להבין שאולי זה לא יתגשם.

ובשעה ששמחתי על החופש, גם שרר בלבי פחד גדול. מה אנו עתידים למצוא? אנחנו שרדנו, ועלינו לשוב אל חיק הציוויליזציה, אך כיצד מתנהגים בעולם נורמלי? היינו שתי נערות צעירות חסרות כל. מי ידאג לנו? מה נעשה?

שררה התרוממות רוח, אך הרגשות היו מעורבים. היינו נפחדים. קשה לתאר ולהסביר רגשות אלו של פחד ושמחה גם יחד. זה היה השלב הבא שלנו. כעת, עם השחרור, מה אנחנו עתידות לעשות? לא היה לנו דבר. פחדנו שמא אין לנו איש בעולם. נזקקנו למישהו שיפנק אותנו וידאג לנו. במידה רבה הייתי אני המטפלת של אחותי הקטנה ושל עוד ילדה. ויותר מכל רציתי מישהו שידאג לי ויסיר ממני את נטל הדאגה לילדות, שהדבר לא ייפול על כתפי, שאהיה תחת חסותו של מבוגר. קשה לי להסביר זאת, אבל רציתי מישהו שידאג לי, רציתי משענת. מסתבר שחופש הוא עניין יחסי במידה רבה מאוד. הכבידה עלי הדאגה לעתיד. אנו צריכים לבנות את עתידנו, אך כיצד בונים עתיד?

(יהודית קליימן ונינה שפרינגר-אהרוני, כאב השחרור- עדויות מ - 1945, יד ושם, ירושלים תשנ"ה)

אווה גולדברג, ילידת 1929, רומניה

גורשה למחנות אושוויץ והורנבורג ושחררה בזלצוודל גרמניה, בידי הצבא האמריקאי. הועברה לשוודיה להחלמה ועלתה ארצה ב-1948.

...פתחו את השערים ויצאנו לכיוון העיר זלצוודל. המון אנשים קיבלו טיפוס כי התחילו לאכול כל מיני דברים. לנו חיכו הצרפתים ולא נתנו לנו לעבור. על הכביש עמדו צרפתים עם מרק חם והכריחו כל אחד ואחד לשתות ספל מרק חם. ואני הייתי עם קרובת המשפחה שלי, מרים, ויד ביד הלכנו העירה, כמו כולם. בזזו וגנבו ושברו, ומה ששם עשו, אין לתאר. אבל לא רק אנחנו. היו שם שבויי מלחמה רוסים, צרפתים, איטלקים, ואסירים גרמנים. והדבר שהכי זכור לי מכל – השיירות של האמריקאים שעמדו משני צדי הכביש והסתכלו עלינו. הם לא הבינו מה הם רואים! היה שם חייל שחור ענקי, גם הוא בכה. החייל הסיר שרשרת מעל צווארו וענד אותה על צווארי. וכולם בכו. ... בבית הילדים בשוודיה הייתי הילדה היחידה שלא היה לה אף אחד. באו מן הצלב האדום ונתנו שמות, אולי מישהו חי. כמובן שאני נתתי את השם של אח שלי, כי אבא בטח שלא ניצל. ואחרי חודש ימים קראו לי ברמקול. אבל אני לא שמעתי כי הייתי עסוקה עם הילדים. מישהו אמר לי: "אוויקה, מחפשים אותך". והלכתי למשרד ונתנו לי מברק. המברק היה מאחי! הצלב האדום מצא את אחי בקלוז'. יצאתי מן המשרד הזה, עם המברק ביד, כמו עם דגל, והתחלתי לצעוק: "אני כבר לא לבד, יש לי אח, אני כבר לא לבד". בחיי, כולם בכו... (יהודית קליימן ונינה שפרינגר-אהרוני, כאב השחרור- עדויות מ - 1945, יד ושם, ירושלים תשנ"ה)

חיה קופלוביץ, ילידת 1924, רומניה

גורשה לאושוויץ ושחררה בברגן בלזן בידי הצבא הבריטי באפריל 1945. הועברה לשוודיה לטיפול רפואי ועלתה ארצה לאחר שנת מעצר בקפריסין.

במחנה לא חליתי ולא היה לי טיפוס. כל אחד חלה בטיפוס הבהרות שזה גרוע יותר. לא היה ניקיון ולא היה מה לאכול. עד שהגיעו האנגלים וצעקו: אנחנו משחררים אתכם, אתם תהיו בריאים, אל תפחדו, אתם כבר חופשיים!
אמרתי שאני לא רוצה שום דבר, רק תנו לי משהו לאכול, ואני לא צריכה את כל השחרור. הם זרקו אוכל – אפילו לא תפסתי אותו, הייתי כל כך חלשה. אמרתי בלבי: אם אני צריכה למות, לכל הפחות שאמות במיטה ולא בלכלוך הזה.
אלה שהיה להם קצת כוח, התחילו ללכת ולחפש אוכל במטבחים. פתחו מטבחים, נכנסו למחסנים שאחסנו בהם כרוב, ואכלו ואכלו ומזה מתו. ואלה שלא יכלו לעשות את זה נשארו בחיים. אני לא יכולתי ללכת אפילו ארבע פסיעות. לקחו אותנו לבתי חולים. אחרי השחרור לקחו אותנו לבתי חולים. אותי לקחו בין הראשונים כי לא יכולתי ללכת...

(יהודית קליימן ונינה שפרינגר-אהרוני, כאב השחרור- עדויות מ - 1945, יד ושם, ירושלים תשנ"ה)

מעדותה של אדית אטלינגר על יום השחרור באיטליה

... בערך אחרי שלושה שבועות שמענו אווירונים מעל לראש שלנו ורואים שהאווירונים עוברים ליד העמק הזה וקופצים מהם אלפים ואלפים של צנחנים.

זה היה מראה מרתק, יפהפה.

הסתכלנו מלמעלה וראינו את זה וזה היה מרהיב. לא הבנו מה שקורה, אבל חשבנו שזה יופי, שהם מגיעים. יומיים אחרי כן עלה אלינו פסקואלינו ואמר שהגרמנים עזבו ושנחנו יכולים לרדת. אבא לא רצה לרדת ואמר שנחכה עוד. הוא אמר שיכול להיות שהם עוד יחזרו, יכול להיות שעוד משהו יקרה. לא כדאי למהר. נשאר עוד יום-יומיים פה ונראה מה שנעשה. אחר כך שמענו שאנשים אחרים שהיו בהרים ירדו, ראו אותם בורחים ואמרו: זי גיין שוין – הם בורחים – ואז הם הסתובבו וירו בהם. לכן היה טוב שלא ירדנו מיד. ירדנו אחרי כמה ימים והייתה שמחה גדולה, ממש חג.

ש. מי היו הצנחנים – בריטים או אמריקאים?

ת. אלה לא היו צנחנים, אלא בובות. אלפי בובות בצורת חיילים, שהם הצניחו מהאווירונים כדי להפחיד את הגרמנים. הגרמנים ראו כמות כזאת של צנחנים ועזבו, ברחו.

ש. מי עשה את זה?

ת. אני לא יודעת אם זה האמריקאים או האנגלים, מהכוחות המאוחדים. ממש שכל יהודי, אני מוכרחה לומר. הגרמנים ברחו. הייתי ב-44 בת 20 והתחלתי לחשוב מה נעשה הלאה.

הקצין מניו-זילנד הסתכל עלי ועל אחיותיי ושאל איך זה שאני מדברת אנגלית, מי אתם, אתם שייכים פה לכפר? אמרתי איכשהו שלא, שברחנו מהגרמנים, שאנחנו יהודים ואבא היה עציר והיינו אתו כל השנים. ברגע שהבחור הזה, אומנט הטן מניו-זילנד, שמע שאמרתי שאנחנו יהודים, פתאום הוא מתחיל לשרוק את "התקווה". עכשיו עוברת בי צמרמורת כשאני מספרת את זה. הרגש שהיה לי אחרי כל השנים האלה, לשמוע את "התקווה" מפי קצין מניו-זילנד, בכלל לשמוע את "התקווה" – הוא שרק את זה בלי מילים, בלי לומר כלום. הוא חייך ואחר כך התחיל לשרוק את "התקווה". אחר כך הוא אמר לנו: אתם פה עם ההורים שלכם? איפה הם? אני רוצה לראות אותם. אמרנו שאנחנו בבית האחרון של הכפר. הוא אמר שנגיד לראש העיר שהמפקדה שלנו ללילה זה בבית שלכם. אם ראש העיר רוצה משהו, או אם מישהו רוצה משהו – שיבואו לבית שלכם. הערב אנחנו נחגוג עם אבא ואמא שלכם, ונעשה אוכל, נעשה חגיגת אוכל. הוא אמר לנו לעלות על הג'יפ הראשון.

ש. הוא היה יהודי?

ת. אני חושבת שכן. הוא אף פעם לא אמר לי. פגשתי אותו ברומא שנה אחרי כן ביום כיפור ליד בית הכנסת, אז מוכרחה להיות שהוא היה יהודי. אמנם הוא לא אמר אלא רק שרק את "התקווה". הוא הוציא מהג'יפ הזה לחם לבן, חמאה, גבינה טובה וביישל את הביצים בצורה שלא הכרנו, במים...

...אנחנו חשבנו שאנחנו בגן עדן. הוא כל הזמן חיבק את אבא שלי ואת אמא שלי: מאמא, דאדי, עם המון אהבה הוא חיבק אותם. הוא אמר אחר כך: עכשיו עושים חגיגה גדולה מאוד במפקדה איפה שהיו הגרמנים. כל הלילה אנחנו נרקוד, ליל ריקודים, שיבואו אנשי הכפר שיודעים לנגן, עושים חגיגה לתושבים, לשחרור. כל הכפר הלך לבית הספר המשוחרר ורקדו...

... למחרת בבוקר הם נסעו, הם היו צריכים להתקדם, והשאירו את הכפר הזה בלי שום דבר. משוחרר אמנם, אבל לא יותר.

מתוך מרכז המידע אודות השואה, אתר יד ושם:

http://www1.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%204930.pdf

מעדותו של צבי כץ על השחרור

צבי כץ נולד ב-1921 בקובנא שבליטא. מ-1941 שהה בגטו קובנא, משם גורש למחנה הכפייה לאנדסברג, ושם שהה עד ששוחרר בידי האמריקנים. כץ שב לפולין לחפש את קרוביו, ואחר-כך עבר למחנות העקורים בגרמניה, ומשם עלה לארץ במסגרת תנועת הבריחה.

כאשר קמנו בבוקר, התברר שהשומרים נעלמו... הגיעה מכונית של הצלב האדום מהעיירה הסמוכה וואאקירכן ולקחה אותנו לעיירה. היינו 150-200 איש. הלכנו בשקט, מתוך חשש שהעניין עדיין לא נגמר... הגענו לעיירה ושיכנו אותנו במתבן גדול. לא רציתי להיות כלוא ויצאתי החוצה. הגעתי למרכז העיירה. פתאום פרצה שיירת טנקים ונגמ"שים. חייל שחור ענק על נגמ"ש! הם זרקו הפיסות סיגריות. חיילים אמריקנים הקיפו אותי והצביעו על סמלי גולגולת של ס"ס על חזיהם, שאלו אותי אם ראיתי אנשי ס"ס... רצתי בכל כוחי בחזרה אל המתבן. התפרצתי פנימה וצעקתי: "האמריקנים כאן!" אף איש לא זע ולא נע – כולם הסתכלו עלי במבט אפאתי חסר אמון. חזרתי על צעקתי, ואז התקרבו אלי כמה צעירים וביקשו שלא אעשה פאניקה. התחילו לחקור אותי: איך הם נראים? האם אני בטוח? ואז נזכרתי ושלפתי מכיסי חבילת סיגריות "קמל" ושאלתי "ומה זה?" פרצה צהלה, וכולם רצו החוצה...

מתוך מרכז המידע אודות השואה, אתר יד ושם:

http://www1.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%204930.pdf

חיים רוזנפלד, יליד 1927, צ'כובלובקיה

גורש לאושוויץ ושוחרר בדכאו בידי הצבא האמריקאי. עלה ארצה בסתיו 1945.

... אני רק זוכר שהתעוררתי בצעקות נוראות. ראיתי שכל אסירי המחנה עומדים ליד הגדר וצועקים. מחוץ לגדר, החיילים האמריקאים. הבנתי שזה השחרור, זה הסוף!
האמריקאים נכנסו כמובן למחנה, השתלטו עליו. כפי הנראה לא היה מי שיעץ להם כיצד להאכיל אותנו. הם בישלו בסירים מרק, ואז התרחשה הטרגדיה הנוראה. אנשים נפלו כמו זבובים. זה היה מחזה שלא יתואר, אנשים שעברו את כל הגיהנום הזה מתו סתם, ללא צורך. לי לא היה כוח לצאת מן הצריף לאכול. אחר כך הם התחילו לנקות את הצריפים, עברו מצריף לצריף ומצאו אותנו. הכניסו אותנו למרפאה, ובה רופאים אמריקאים שטיפלו בנו יפה. ושוב, הגוף, פלא של גוף. הוא מבריא במהירות שלא תתואר. שקלתי עשרים ושמונה ק"ג. לא יכלתי לעמוד על הרגליים, הלכתי על ארבע. אחרי חודש ימים נסעתי הביתה בכוחות עצמי! לא יתואר מהו גוף האדם, מה זה בכלל בן אדם. שוחררתי ב-28 באפריל 1945.

כאן מתחילה הטרגדיה השנייה שלי. לא ידעתי מי קיים ומי לא. שוחחתי עם אנשים מן העיירה שלי, הם אמרו שנוסעים לאמריקה, אני אמרתי שאני נוסע לפלשתינה, אבל קודם אני נוסע לעיירה הביתה. במשרד הרישום אמרתי שאני מקרפטו-רוסיה. הרוסים לא רצו לקבל אותי, ההונגרים לא רצו לקבל אותי; "איברי, ז'יד". באתי לצ'כים ואמרתי שאני צ'כי, לא יהודי. כאן ראיתי דבר שנחרת בזיכרוני עד היום. לכל עם היה דגל. לי לא היה דגל. לכולם היה ורק לי לא. כל אחד הלך עם הדגל היפה שלו, ואני אין לי דגל...

מתוך מרכז המידע אודות השואה, אתר יד ושם:

http://www1.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%204930.pdf

רוח חיים / רות אליעז

18 אפריל 1945

האם ייתכן שכך, בשקט וללא כל הודעה אנחנו חופשיים סוף סוף? קיבלנו זאת בחשדנות, כפי שלימדונו ימי מאסרנו הממושך.

האם ייתכן שאנחנו חופשיים? חופשיים? אחרי יותר משלוש שנות מאסר, אנחנו ללא השגחה ברחוב, לבד, בלי אנשי S.S., בלי חיילים חמושים ברובים מכודנים. מאחר שהמחנה היה מרוחק ממקום יישוב, לא נראה איש ברחוב. המשכנו ללכת רק כדי לטעום קצת את טעם החופש.

כשהתקרבו ראינו שלוש דמויות בבגדי אסירים שנאנחו והתפתלו מכאבים. בבדיקה ראשונית גילינו שבגדיהם חרוכים והם סובלים מכוויות. כשניסינו לעזור להם לקום, הם נאקו מכאבים וצעקו: "אוטיקייט'ה, אוטיקייט'ה! (תברחו, תברחו!) אנשי S.S. יבואו מיד וישמידו אתכם!"

עזבנו את שלושת הפולנים לנפשם ורצנו במהירות למחנה. כמטורפים צעקנו שכולם חייבים להסתלק מיד מן המחנה, להשאיר הכל ולברוח, כי מדובר בסכנת חיים. את החולים שלא יכלו ללכת נשאנו על כפיים ובאחרים תמכנו. בעברנו ליד הפולנים שבתעלה, אספנו גם אותם והתרחקנו מהכביש. רצינו להגיע לשדה פתוח. אסור היה לנו לעבור בשטח מיושב כדי שלא ניפול בידי אויבינו.

לא הספקנו להרחיק כשנזכרתי פתאום ששכחתי בצריף את פרסת המזל שלי. סבתי על עקבי ורצתי בחזרה למחנה, כולם צעקו לעברי שזהו מעשה התאבדות שה S.S. מחכים לי שם והם ודאי יירו בי. דבר לא עזר. חזרתי לצריף המגורים, מצאתי את הפרסה מתחת לשק הקש, ופרצתי בריצה להשיג את חברי. רק דבר אחד היה במוחי: התקווה שאני רצה לקראת עתיד טוב יותר.

(מתוך: רות אליעז, רוח חיים, עמ' 175 – 176, ספריית הפועלים)

כל הנחלים הולכים אל הים / אלי ויזל

מוזר, לא "הרגשנו" את הניצחון. לא היו חיבוקים צוהלים, לא צעקות ולא שירים לציין את אושרנו, כי המילה הזאת הייתה חסרת-פשר בשבילנו. לא היינו מאושרים. תמהנו אם נהיה אי-פעם...

לא אשכח את החיילים האמריקנים ואת האימה שקראתי בפניהם. אני זוכר במיוחד סמל שחור, ענק שרירי, שבראותו אותנו הזיל דמעות של זעם אין-אונים ובושה, בושה בגלל המין האנושי. הוא ירק קללות שנעשו למילים קדושות על שפתיו. ניסינו להרים אותו על כתפינו לאות תודה, אבל לא היה לנו כוח. אפילו למחוא כף לכבודו לא היינו מסוגלים...

הייתי חופשי, אבל מוטרף יותר מתמיד.

(אלי ויזל, כל נחלים הולכים אל הים, הוצאת ידיעות אחרונות וספרי חמד, 2000, תל-אביב)

עזויות משחררים

סלומון לסקי

שירת כתותחן בחטיבת הרגלים בצבא האמריקאי. נלחם בקרבות מרכזיים בצרפת וגרמניה. הגיע לדכאו ב-29 באפריל 1945.

...חזילים ותיקים, שהורגלו במראות של מוות מסביבם היו המומים ממה שהתגלה לנגד עיניהם... שחררנו אלפי אסירים חולים ומזוי-רעב. הם היו עור ועצמות ועיניהם היו שקועות בארובותיהן. לא היה להם כוח לעמוד. הם הסתכלו עלינו במבטים בודים, ולא הבינו כלל שהם חופשיים. נתנו להם מזון שהיה איתנו, אך זו התבררה כטעות, מכיוון שהם לא היו מסוגלים כלל לעכל מזון מוצק... בשלב זה הייתי מוכן להרוג כל גרמני. מעולם לא אחז בי זעם כה גדול. תגובת החזילים הלא-יהודים היתה דומה לשלי.

'ברנרד סטורין'

הצטרף ליחידת ארטילריה פולנית שהוקמה בצבא הרוסי. השתתף במספר רב של קרבות מסמולנסק ועד לקרב על ברלין. נכנס עם יחידתו למחנה מאיידנק בפולין.

במאיידנק ראינו הררי אפר אדם ועצמות אדם פזורות ביניהם. התחושות שהיו לי אז עדיין נמצאות איתי. לא ניתן לתאר זאת... הלם מוחלט. היו שם מחסנים עם מאות אלפי נעליים של נשים, גברים וילדים. היו שם שישה או שבעה תאי גזים ומשרפות. האירוניה הגדולה היתה שאיכרים פולנים, שגרו מחוץ למחנה, המשיכו לעבוד כאילו כלום לא קרה. הייתי שם. השארתי את כל משפחתי מאחור. ואחרי שראיתי את המראות האלה, ניסיתי שלא לאבד את שפיות דעתי.

דאלאס פייטון

שירת בחיל הרגלים בצבא ארה"ב. נכנס עם עוד כוחות משחררים למחנה דכאו ב-1945.

רוב הדברים שראיתי היו כל-כך נוראיים עד שהודחקו באופן מנטלי, כנראה כאמצעי הגנה, ולכן איני זוכר הרבה פרטים. אני כן זוכר כמה תמונות באופן מאוד חי. תמונה ראשונה היא מהדרך. כאשר התקרבונו למחנה ראינו רכבת מלאה בגופות שנשלחו לדכאו מבוכנוולד, כנראה כדי להישרף במשרפות ובתנורים בדכאו. כך אני מניח. התמונה השניה היא מהמחנה עצמו. ראיתי שני שלדים חיים הולכים בקושי זה לקראת זה. הם הגיעו למרחק כלשהו האחד מהשני, עצרו, נעצו מבטים האחד בשני ואז ניסו לרוץ והתחבקו. הם היו קרובי משפחה או חברים קרובים, ועד לאותו הרגע לא ידעו שהשני חי...

מקורות:

GIs Remember, Washington, D.C.: National Museum Of American Jewish Military_History, 1994

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/GItoc.html>

Holocaust Encyclopedia: Liberation of Nazi Camps, Washington, D.C.: United States

Holocaust Memorial Museum

<http://www.ushmm.org/wlc/en/>

כתבה: עמליה לואין

מתוך שישה מיליון יהודים שנספו במלחמת העולם השנייה, מיליון וחצי היו ילדים. עובדה זו מוכיחה שהמטרה המובהקת של הנאצים היתה לסתום את הגולל על המשך קיומו של העם היהודי. ילדים הם העתיד, הם מגלמים את השאיפות ואת התקוות של דור ההווה להמשך הקיום, והנאצים, שהבינו את מלוא המשמעות של עובדה זאת, השקיעו מחשבה ומאמץ בפעולות מתוכננות להשמדת ילדים יהודים. ואף על פי כן, בין הניצולים היו גם ילדים רבים. נוכח המוות שארב בכל פינה הצליחו ילדים לשרוד - ללא הורים, ללא משפחה, ללא תנאי קיום בסיסיים, ולא פעם היו אלה ילדים שנשאו על כתפיהם את עול בני משפחתם הצעירים והמבוגרים.

מטרות

- ללמוד על חוויית השחרור של ילדים ניצולים ועל משמעויותיה השונות.
- לעמוד על גודל ההישג של ילדים ששרדו את אימי השואה והצליחו לשקם את חייהם.

מהלך הפעילות

שלב א' - במליאה

המנחה יאמר למשתתפים את הדברים שבמבוא ויוסיף:
בתשעה במאי ימלאו שישים שנה לניצחון בעלות הברית על גרמניה הנאצית. בפעילות זאת נעסוק בעדויות של ילדים ניצולים המספרים על סיטואציות שונות, שבהן היו ברגעי השחרור.

המנחה יחלק למשתתפים את 6-8 הבתים הראשונים של השיר "על הילד אברם" מאת נתן אלתרמן (ראה נספח) ויאמר:

בשיר "על הילד אברם" מתאר אלתרמן את הילד אברם הישן על מדרגות ביתו בפולין בתום המלחמה. כל משתתף יסמן בשיר משפט שמדבר אליו במיוחד.

המנחה יבקש ממספר משתתפים להציג את השורה שבחרו ולהסביר מדוע בחרו בה.

שאלות לדין:

- נסו לתאר בהרחבה את מצבו של ילד יהודי בתום המלחמה.
(לבד, ללא הורים, ללא אחים, ללא משפחה תומכת, ללא בית, רעב, ללא כסף, בגדיו בלויים וקרועים, חוסר אמון, חוויות קשות וכו'.)
המנחה ירשום על הלוח את דברי המשתתפים.

- מהי לדעתכם הרגשתו של הילד ביום השחרור?
למנחה: כדאי להתעכב על המורכבות של תחושות הילדים הניצולים עם השחרור: הצלה ושחרור מול מועקת העבר, דאגה לעתיד, אובדן בני משפחה, בעיות בריאות, תקוות לחיים חדשים ועוד.
למנחה: לצורך פעילות זו אנו ממליצים לקרוא 6-8 בתים בשיר. בסיום הפעילות ניתן להקריא את המשך השיר עד סופו ולשוחח על משמעות הקמתה של מדינת ישראל בעקבות השואה.

שלב ב' - קבוצתי

כל קבוצה תקבל 2-3 קטעים של עדויות ילדים על השחרור ותתייחס לשאלות בכרטיס המשימה.

כרטיס משימה קבוצתית

- באיזה מצב נמצא הילד בעת השחרור
- על אילו מרכיבים הוא שם דגש בעדותו
- מה ניתן ללמוד מן העדויות על התחושות, המחשבות והקשיים של הילדים בעת השחרור ?

שלב ג' - במליאה

נציגי הקבוצות ידווחו במליאה על תוצרי הקבוצות.

שאלות לדין:

1. מהן לדעתכם המשמעויות השונות של המושג "שחרור" עבור הילדים הניצולים?
2. חלק מהילדים שניצלו הצליחו לשרוד בזכות הסתרת זהותם. אילו קשיים נובעים לדעתכם מהסתרה ממושכת של זהות?

3. בנאום במלאות שישים שנה לשחרור מחנה המוות אושוויץ אמר ניצול השואה וחתן פרס ישראל, אלי ויזל: "היינו יכולים לבחור בנקמה. אבל לא כך עשינו..." – באיזו דרך בחרו הילדים הניצולים? מה דעתכם על בחירה זאת?

4. שישים שנה עברו מאז שחרור הילדים ממחנות המוות וההשמדה. מה הייתם רוצים לומר להם? לשאול אותם?

המנחה יקרא באוזני המשתתפים את הקטע על תקופת השחרור שכתב אלי ויזל בהקדמה לספר "ילדי בוכנוואלד":

"...אובדי דרך היינו, חסרי מורשת, ונאמנותנו שמורה למתים בלבד. בימים ההם לא היתה

בפי פליטי החרב בשורה אל החיים. את ניצחונה על גרמניה של היטלר וחבריו חגגה אירופה ושאר העולם בלעדינו. עדיין סגרה עלינו בדידותה של ילדות פצועה, אנוסה, מושפלת; שאיפתנו היתה לחיות בנפרד. כל אימת שניסה מי מן העולם החיצון להתקרב אלינו, גבהה המחיצה סביבנו...

על פי ההיגיון, נגזר עלינו לחיות מסוגרים, כמו מאחורי חומה. ואף על פי כן, תוך זמן קצר נמצאנו כולנו בצד אחד. נס זה למי אנו חבים אותו? כיצד ניתן להסבירו? למה נוכל לייחס אותו? לנטיותינו הדתיות? או שלכם? ילדים אלה עלולים היו כולם ליפול אל זרועות האלימות, לבחור בניהיליזם... הם הוכיחו אומץ לב והימרו על העתיד, על החברה".

5. הילדים שעברו את מוראות מלחמת העולם השנייה – לאילו מבוגרים עלולים היו להפוך, על פי דברי ויזל?

6. למה מתכוון אלי ויזל באומרו ש"הם הוכיחו אומץ לב והימרו על העתיד, על החברה"?

7. האם אתם מכירים ניצולים שהיו ילדים בתקופת מלחמת העולם השנייה (בני משפחה, שכנים, תושבי השכונה ועוד)? מה ידוע לכם על הדרך בה שיקמו את חייהם?

למנחה:

כחלק מן הפעילות או בסיומה מומלץ להזמין לעדות בפני בני הנוער ניצול שואה שהיה ילד בתקופת המלחמה, שיספר את סיפורו האישי.

ניתן גם להקרין את הסרט "מאה ילדים שלי" המבוסס על ספרה של לנה קיכלר.

קטעי עדויות של ילדים על יום השחרור

קטעי העדויות לקוחים מן הספר " ילדי בוכנוואלד" מאת יהודית המנדינגר- פייסט, הוצאת ראובן מס בע"מ, ירושלים 1990.

ניתן להוסיף עדויות מתוך ספרי עדות אישיים אחרים, מתוך מאגר העדויות של "יד ושם" ועוד, לפי שיקול דעתו של המנחה.

מתוך עדותו של דוד

לפני שחרור בוכנוואלד... הורו לנו לצאת מן המחנה, ומנשה ציווה עלינו שלא לעשות כן, כי מעבר לשער ציפו לנו רק מכות ומוות בירייה. בהגיעי אל השער החלטתי להעמיד פני מת וצנחתי בשולי הדרך, ליד הגוויות. אחד מאנשי ה- SS שעבר לידי הנחית על ראשי מהלומה קשה. כאב מאוד אך לא הגבתי. סביבי הייתה מהומה נוראה. מהלומות, זעקות, ואחר-כך לפתע... דממה גדולה. חיכיתי כחצי שעה, ואז הרימותי את ראשי ופקחתי את עיני. לפני היה טנק עצום-מימדים, שעליו עמדו חיילים אמריקאים כהי-עור ולעסו מסטיק. הרהרתי בלבי: "הנה נשקם הסודי של האמריקאים – בעלי-חיים משוכללים המעלים גרה!" ואיבדתי את ההכרה. לקיתי בטיפוס, ורופא צ'כי הציל את חיי. בצאתי מן המרפאה הלך מנשה לגנוב תרנגולות, שהרי אמותינו תמיד טענו שמרק-עוף ירפא כל חולי. מסרתי את כתובת אחותי בניו-יורק לאחד החיילים האמריקאים וביקשתי להודיע לה שאברהם ואני עדיין חיים, והוא עשה כבקשתי.

פעם ביקש מישהו לפגוש אותי במשרדי. כבר עברו עלי אז בניו-יורק חמש-עשרה שנה, אך הכרתיו מיד: זה היה החייל ההוא.

(עמ' 74)

מתוך עדותו של רפאל

רק חמש-עשרה שנים מלאו לי בבואי לאושוויץ, אך גבוה וחסון הייתי כבן שמונה-עשרה. ביומי הראשון העמיסו הגרמנים פס רכבת על שישה גברים, כאשר את גבוהי-הקומה הציבו בשני הקצוות. ארבעת האמצעיים הגביהו אמנם במקצת את כתפם והעמידו פנים שהם משתתפים במאמץ, אך למעשה נפלה המעמסה על שני הגבוהים.

פעם הלכתי ראשון, פעם אחרון, אך המאמץ היה זהה. ראיתי את גב חברי. כה כבד היה המטען, כה רב הסבל, שדמעות זלגו על לחיי. בשובי לצריף בערב נוכחתי לדעת שגם גבה-הקומה השני בכה. שמו היה מנשה, ומן היום ההוא והלאה נכרתה בינינו ברית וחלקנו הכל שווה בשווה. פעמיים הציל את חיי. לראשונה בבוכנוואלד, ימים אחדים לפני בוא האמריקאים. שומר אוקראיני הנחית על ראשי מהלומה אדירה וגופי

שותק למחצה. נשארתי מוטל במשך כמה ימים בפינה בצריף, עד שהרעב הציק לי זחלתי החוצה. איש SS ניגש אלי וצווח: "מה מעשיך כאן?" מנשה עבר שם באותו רגע. כל אסיר אחר היה מתעלם ופונה לדרכו. מנשה ניגש ואמר ל-SS: "עזוב אותי! אני מכיר אותך, הוא לא נורמלי, הוא משוגע". ה-SS הסתלק לו ואני שבתי אל הצריף.

הפעם השנייה הייתה לאחר השחרור. אכלתי יותר מדי ולקיתי בשלשול קטלני. מנשה טיפל בי כמו בתינוק, לא הניח לי במשך שלושה שבועות, והאכיל אותי בלחם מפוחם שהכין במיוחד עבורי. לולא כן הייתי מת בלי כל ספק. כיום אין הוא זקוק לי, אך אני חש שלא יצאתי ידי חובה כלפיו, הייתי רוצה כל-כך לעשות משהו למענו. בבוכנוואלד חליתי גם בטיפוס. מנשה הוא אשר רשם את שמי ליציאה לצרפת.
(עמ' 81)

מתוך עדותו של מאיר-צבי

נולדתי בהונגריה ב-1925, בכור לשבעה. אבי היה רב ידוע. שנתיים עברו עלי בגטו בעבודת פרך קשה. אמי וששת אחי ואחיותיי הוסעו לאושוויץ זמן רב לפני. כבן 18 הייתי כאשר גם אני ואבי הועברנו לשם, בתוך משלוח של 3500 גברים ונשים; מתוכם נבחרו 350 לעבודה, כלומר – לחיים. כבן 40 היה אבי כשהגענו לאושוויץ, והוא חש שלא נתראה עוד. הוא אמר לי: "אל תשנה את לבושך". נעליים וגרביים שחורות לימי חול, גרביים לבנות לשבת. צוואה סמלית, שפירשתיה: שמור על אורח חיינו לכל פרטיו. ותיקי אושוויץ שאלו את הבאים מה בדעתנו לאכול, שהרי מזון כשר לא היה שם בנמצא. אמר אחד מהם: "אוכל אך ורק מרק", אחר אמר: "אוכל כל מה שיתנו לי". אני אמרתי: "אחליט על כך יום יום". הוותיק שביניהם העיר: "חכו וראו, זה יאכל רק לחם יבש". הוא לא טעה. בבואי לבוכנוואלד הייתי כמעט בר-מינן, בהונות רגלי קפאו. בשעת השחרור המשכתי לאכול לחם בלבד, וזה הציל את חיי, שעה שרבים מתו מאכילת-יתר. נרשמתי ליציאה לצרפת, כי לא רציתי לשוב להונגריה בגלל הרוסים. באקואי נאבקתי למען מטבח כשר ולכן הגעתי לאמבלוא, ושם הנהגנו מנשה ואני חיים יהודיים.
קיוויתי שאחי הצעיר, עילוי מבריק שהיה גם גבה-קומה וחזק מאוד, יחזיק מעמד. הוא מת שבועיים לפני השחרור.

(עמ' 81)

מתוך עדותו של שמעון

כאשר פונו האסירים מאושוויץ וצעדנו עד אפיסת הכוחות, באו גרמנים ואמרו: "העייפים והחלשים, לעלות לקרונות!" בטרם היה סיפק בידי לעצור בו, אחי עלה על הקרון. לא ראיתי עוד. זה היה ב-22 בינואר 1945. אכן, במחנות נדרש האדם בראש ובראשונה ליצר הקיום; לא להאמין בנסים; לשמור על ערנות תמידית, להתבונן בנעשה סביבו ולהיות חרוץ. אני הועברתי למחנה קטן ונפרד ליד אושוויץ, ועבדתי במפעל מתכת. ראש הצריף לא היה יוצא לעבודה, תפקידו היה לנקות את הצריף בעזרת מטאטא; אני התקנתי לו במפעל

את מתכת אשר הקל עליו מאוד את מלאכתו, והוא גמל לי מדי פעם בתוספת מזון. ככה זה, בכל מקום צריך לדעת להסתדר.

הגעתי לבוכנוואלד, בתום מסע הפינוי, עם בוהן אחת קפואה. הכניסו אותי לחדר החולים. מיד כאשר מצבי השתפר שאלתי את החובשים: "אולי אוכל לסייע לכם במשהו?" ובהדרגה הפכתי לחלק חיוני בצוות שלהם. גם לאחר שנרפאה רגלי לחלוטין נשארתי עמם, ובזכות זה לא גוועתי ברעב בימים האחרונים שלפני השחרור. כאשר פונה חדר החולים, הצטרפתי לצריף 66.

רק לאחר השחרור היו חיי בסכנה ממשית: במשך שבוע ימים פרפרתי בין חיים למוות עקב אכילת יתר. לא העליתי בדעתי אף לשנייה אחת לשוב הביתה. הרוסים עצמם חששו מן השיבה אל מולדתם... שגור בפי הכלל: "אל תבט אחריו! מתחילים מחדש, עם הפנים לעתיד!" בצרפת חשתי מאושר. הצרפתים נהגו בנו ממש כמו בחייליהם השבים משביים: אותה תעודת "שב אל ביתו", אותן זכויות מיוחדות ברכבות ובמטרו, אותן חלוקות בגדים.

(עמ' 88)

מתוך עדותו של מאיר

ביום השחרור הייתי בן ארבע-עשרה ולא הבנתי הרבה. לגבי הייתה משמעות הדבר שלפתע היה לחם. הלכתי לוויימאר וגנבתי זוג אופניים, הזוג הראשון שהגיע לבוכנוואלד. בשבע עיניים השגחתי עליהם. כאשר נזקקו הצמיגים לניפוח ביקשתי מאוקראיני אחד, שברשותו הייתה משאבה, להשאיל לי אותה. כתמורה הוא ביקש לעשות סיבוב, ומאז נעלמו עקבותיו...

אלה שלא יצאו מן המחנות מיד ונשאו בגרמניה פנו עד מהרה לעסקי שוק שחור, ומכאן והלאה התמידו באורח חיים זה. אין תחליף למעבר כפי שאנו זכינו לו במוסד ילדים, שבו קיבלנו חינוך בסיסי.

(עמ' 98)

מתוך עדותו של מר מרגוליס

בין ה"פוליטיים", אשר שמעו רדיו ואף קראו עיתונים, ידוע היה ימים מספר לפני השחרור על העומד להתרחש. האמריקאים הגיעו עד למרחק של 50 ק"מ מבוכנוואלד ונעצרו מול לחימה עזה של הגרמנים. ה-SS התכוונו לפנות את המחנה, שכן לא רצו שייפול ולו יהודי אחד חי ליד האמריקאים. דרך אחת ויחידה נותרה פתוחה, הדרך דרומה, והגרמנים הורו לשלוח את כל האסירים היהודיים לדאכאו. הייתה זאת הפעם

הראשונה שהפקודות לא בוצעו כלשונן, וה"פוליטיים" הערימו מכשולים והכניסו "מקלות" בגלגליהם של ה – SS. "ידיד התנ"ך" הוריד אותי למחתרת וסיפק לי סמלים אחרים במקום הטלאי הצהוב שלי, והצילני בכך מגורלם של 26,000 יהודים שמתו בדאכאו או בדרכם לשם.

כשעתיים לפני השחרור עדיין דובר בהשמדתו השיטתית של המחנה. האמריקאים פרצו לתוך המחנה ביום כ"ח בניסן, אחד-עשר באפריל. בתאריך זה ובאותה שעה ממש נולד בני בכורי כעבור שנים, ואני רואה בכך אות משמים.

(עמ' 106)

מתוך עדותו של נפתלי

הייתי אופטימי מטבעי, וכך נשארתי גם במחנות, אף שידעתי בבירור שאת אבי ואת שאר יקירי לא אשוב לראות עוד. קשה לי כיום לשחזר את אשר חשתי אז. בלי ספק היו לי חיי דמיון מגוונים. מה למדתי במחנות? להחזיק מעמד!

כאשר הועברנו לבוכנוואלד, לולק שהה זמן מה בצריף 8 עם ותיקים בעלי-זכויות. אחר-כך הועבר לצריף 66. שם שלט גוסטאב, שעמד בראש קומנדו ותפקידו היה להעניש מלשינים בחניקה.

בשבוע שלפני השחרור אספו אותנו הגרמנים פעמיים ושלוש ביום לכיכר המיפקדים. הם הכינו את הפינוי. בלכתי אל המיפקד הראשון ראיתי ידיד שלי שוכב מת בתעלה. רציתי ליטול את נעליו, כי לי לא היו נעליים, אך הוא עשה תנועה כמעט בלתי-מורגשת ולחש לי: "שכב לצדי!" כעבור שלושה ימים הועליתי עם כל האחרים על רכבת והוסענו אל מחוץ למחנה. ברדת הלילה קפצתי מן הקרון, אני ועוד שני חברים. במקום להסתתר, צעדתי שני לילות רצופים לעבר בוכנוואלד, כי לא רציתי לעזוב את לולק. כעבור שלושה ימים פרצו האמריקאים לתוך המחנה. חליתי בטיפוס, ולולק באדמת.

הבראנו כעבור חמישה שבועות ויצאנו לצרפת. רציתי שהילד יאסוף כוחות לפני הנסיעה ארצה. את עקבות אבינו, אמנו ואחינו הבכור לא הצלחנו לגלות. בישראל שמחנו לפגוש את אחינו הרביעי, צ'יקו.

(עמ' 110)

מתוך עדותו של אלכס

...מאוחר יותר צורפתי אל צריף 66 בבוכנוואלד. שלושה ימים לפני השחרור, כאשר הגרמנים ציוו עלינו לצאת, אלה שהבינו את המצב נחבאו בכל אשר מצאו. אני מצאתי מחסה בביוב שתחת הצריף. שלושה ימים נשארתי עומד על סולם שם, בלי אוכל ובלי שתייה. כל עשרים מטר היה סולם, ומישהו עמד עליו. סוף סוף הגיעו האמריקאים וקיבלתי כיכר לחם שלמה. לא ידעתי אם יהיו אחריה אחרות ושמתי חלק ממנה הצדה. ייתכן שכך ניצלו חיי, שכן רבים נספו מאכילת יתר...

(עמ' 113)

!שתוק, ילדי

מישל: ...בן שמונה הייתי, אך אני זוכר בבירור. בן שמונה בימים ההם, זה היה כמו היום בן עשרים. כאשר שוחררנו, ידעתי רק אחת: גווענו מרעב. **ד'ק:** היו יריות, וצפירה שונה משל שאר הימים. אנשים אמרו: אלה האמריקאים. הם יצניחו לנו ממטוסייהם כיכרות לחם באורך מטר. הבטתי השמיימה וניסיתי לראות את הכיכרות.

(עמ' 122)

מתוך עדותו של מרטין

בגלל לחיי הסמוקות לא זכיתי מעולם למנת לחם נוספת. בהכרח הפכתי עד מהרה ל"מוזלמן". אם לחצתי באצבע על עור רגלי, הסימן נשאר שם לפחות למשך שעה. רופא צ'כי אמר לי: "דרושים לך ויטמינים, אך אין לי". פנייה למרפאה משמעותה הייתה סלקציה וחיסול... לכן, אף-על-פי שרגלי נתכסו בהדרגה נקודות אדומות ושחורות, אף-על-פי שבקושי גררתי את גופי, לא הלכתי לבקש טיפול... עד היום אינני מבין כיצד ביום השחרור רצתי, ואני לא הייתי מסוגל כלל ללכת, עד לשער המחנה כאשר הופיעו האמריקאים; שבתי להיות בריא. אך מלא מרירות. סבור הייתי שכל העולם יתקומם, ינקום את נקמתם של יושבי המחנות. אך האמריקאים הגנו על החיילים הגרמניים, הביאו להם מזון כמו לתינוקות וגערו בנו כאשר ירקנו לעברם. חיילים אמריקאים יהודיים, אשר הבינו את תגובותינו, הורחקו מבוכנוואלד. אז הבינותי כי קיימת אחווה, או נכון יותר: קיימות אחוות שונות, זאת של היהודים וזאת של הלא-יהודים...

(עמ' 131)

מתוך עדותו של אלי

"מנדל אחי ידע תמיד איך להסתדר, אך אני הייתי שלומיאל גמור. אם נותרתי בחיים, זה רק מפני שלא עבדתי קשה מדי בזכות גילי הרך, ומפני שבמחנה הזה הקפידו מאוד על הניקיון".
בינואר 1945, כאשר פונו האסירים במסע רגלי מפני התקרבות הרוסים, אלי היה כה חלש שאחיו נאלץ לשאת אותו במשך ימים שלמים. בבוכנוואלד הפרידו ביניהם. אלי סבור שצריך הילדים היה "די טוב". מנת הלחם היומית הייתה מאתיים גרם לעומת ארבע-מאות גרם ביאבישביץ, אך הוא לא עבד. הוא שמח שנאסר עליו לצאת מן הצריף, כי "בבוכנוואלד היה מחנה נורא גדול". ערב אחד, כעבור זמן רב, נכנס מישהו לצריף הילדים ואמר לאלי: "הנה אחיך".
"לא נותר ממנו אלא שלד זוג עיניים. לא הכרתיו. הוא לא ראה ולא שמע דבר. כה רזה היה עד שלא היה מסוגל לשבת..."

(עמ' 146)

מתוך עדותו של בינם

כאשר פינו אותנו לבוכנוואלד בקרונות פתוחים, מסע שנמשך שבועיים, חליתי בטיפוס. שניים אלה שנשאו אותי מן הרכבת עד לחדר החולים הצילוני ממוות. עדיין שכבתי שם ביום השחרור, ולידי נפתלי...לאחר שהתחלתי להתאושש חשתי התרוממות רוח; ואז בבת-אחת הבינותי שהמסך ירד, שהכל נגמר, שהעבר לא ישוב עוד לעולם. נתמלאתי ייאוש מר. רבים הרגישו כמוני והחליטו לשים קץ לחייהם. הם בלעו במר ליבם כמויות אדירות של מזון ונספו, בכוונה.

(עמ' 146)

...אני נמצא בלובלין. העיר משוחררת מעול הכיבוש הנאצי...

כמה תמים הייתי וכמה מאושר בראותי את החיילים הסובייטים הראשונים... אני שלמדתי את כללי הזהירות וההסוואה כה יפה, פיזרתי את כל רכושי הדל – סיגריות וסוכריות – את הכל שמרתי במחבואי לעת מצוקה, ולא הרשיתי לעצמי לטעום ממנו גם כשרעבתי ללחם. בשיכרון החושים, בשמחה שאיני זוכר כמותה, צעקתי במלוא גרוני: "קחו, טובאריצ'י (חברים)! קחו את הכל. זה לכבודכם, לכבוד הפגישה הזו!"...
פולנית דיברתי אליהם. לא ידעתי מילה רוסית – פרט ל"יא יבריי" (אני יהודי) – עליהן חזרתי ללא הרף, כאילו זו מילת הקסם שתפתח לפני את השער לחופש.
במשך שנים הסתרתי את זהותי היהודית ושיחקתי את הגער הפולני. אך עכשיו רציתי להיות אני עצמי – גער יהודי...
(ריכארד ולאבסקי, יורק, עמ' 179 – 180)

עיבוד: עמליה לואין ואוריה שוחט

מבוא

כבר בשלבי השחרור הראשונים, החלה השאלה "לאן?" להעסיק את הניצולים. בתהליך מתמשך התגבשו התחושה וההכרה בקרב רבים כי האפשרות היחידה לפתרון הבעיה היא העלייה לארץ ישראל. המשתתפים בהפעלה זו יעיינו במקורות שבהם עולים טיעונים שדביאו למסקנה זו, כגון: חיפוש אחר מקלט ומנוחה מרדיפות ומיחס אנטישמי, רצון להיות בין יהודים, ומעבר לכך - השאיפה של היהודים להיות אדונים לגורלם ללא תלות באומות העולם שהכזיבו כל כך.

המטרות:

1. להביא למודעות המשתתפים כי ניצולי השואה לא מצאו באירופה מקום מתאים לבנות בו מחדש את ביתם.
2. להבין את הצורך שחשו היהודים, לאחר מלחמת העולם השנייה, להקים מדינה יהודית ריבונית כפתרון לבעיית היהודים.

עזרים: קטעי מקורות.

מהלך ההפעלה

המגחה יפתח ויאמר:

כבר בשלבי השחרור הראשונים המחשבה המיידית של הניצולים היתה להינתק מהר ככל האפשר מהעבר הזוועתי ובראש ובראשונה ממקום הייסורים והסבל, כלומר לעזוב את המחנה, המחבוא, מקום ההגליה. אולם השאלה המיידית של כל הניצולים מהתופת הנאצי היתה: ומה הלאה? לאן ללכת? בהפעלה זאת מובאים קטעי מקורות הדנים בשאלת ה"לאן"? על רקע המציאות הקשה שנוצרה לאחר סיום המלחמה באירופה.

* על פי ההפעלה "לאן?" מתוך: "ביום ההוא יצאה השארית" בהוצאה משואה, תשנ"ה.

שלב א' – קבוצתי

1. הכיתה תחולק לארבע קבוצות. כל קבוצה תקבל לקט של קטעים הדנים בשאלת ה"לאן?", על רקע המציאות שנוצרה אחרי השואה באירופה.
2. קטעי הקריאה יחולקו בין המשתתפים בכל קבוצה. לאחר העיון בקטעים האלה ידונו חברי הקבוצה בשאלות:
 - לאן פנו הניצולים, ואיזו מציאות גילו?
 - אילו אפשרויות עמדו לפני הניצולים? מה היו הקשיים הכרוכים במימוש כל אפשרות?

שלב ב' – במליאה

א. דיווח הקבוצות.

שאלות לדיון:

1. מה התחדש לכם בעקבות הקטעים שקראתם?
2. בשאלון שהופץ מיד עם סיום המלחמה (במאי 1945) בין ניצולים ביקשו 67% מהם לשוב לארצותיהם, כ-11% ביקשו לעלות לארץ ישראל ואחרים להגר לארצות אחרות. כחצי שנה לאחר מכן (בפברואר 1946), במשאל בקרב ניצולים עלה כי 97% מבין הנשאלים הביעו את רצונם לעלות לארץ ישראל כמקום היחיד והראשון אליו הם רוצים להגיע.
 - כיצד אתם מסבירים את השינוי המשמעותי במגמה של הניצולים, לאור הקטעים שקראתם?
3. מה לדעתכם משמעות קיומה של מדינת ישראל כיום עבור הניצולים?
4. מה משמעות קיום מדינת ישראל עבורכם?

לקט מקורות – קבוצה מס' 1

על מגמות-הנדידה השונות באותם הימים ניתן ללמוד מסיכום שאלון, שהופץ במאי 1945 בין ניצולי מחנה-הריכוז דאכאו על יעדיהם. על השאלון השיבו 2190 איש. בסך הכל ביקשו 67.7 אחוזים מן המשוחררים לשוב לארצותיהם, 10.8 אחוזים לארץ-ישראל, 15.3 אחוזים לארצות-הברית ו-6.2 אחוזים לארצות אחרות מעבר לים. נתונים אלה מלמדים, כי יוצאי כל הארצות ביקשו קודם-כל לשוב למקומותיהם, ככל הנראה בתקווה למצוא שרידי משפחה או רכוש או לפחות להיודע מה עלה בגורל בני משפחתם. יוצאים מכלל זה יהודי פולין, שהגיעו לכלל הכרה שחורבן היהדות שם הוא מוחלט, בלא סיכוי לשיקום, ועל כן חיפשו כבר בימים ראשונים אלה שלאחר השחרור עתיד חדש.

(יואב גלבר, תולדות ההתנדבות, כרך ג', עמ' 364)

פניתי אל כמה עשרות יהודי פולין, שונים בגילם, במעמדם, בהשכלתם, בהשקפתם ובגישתם אל החיים בכלל בשאלה משולשת: "מה הלאה? כיצד הלאה? היכן הלאה?"

את המשאל עשיתי בין גברים ונשים, מבוגרים וצעירים, בערים שונות בפולין. שתיים עשרה תשובות אופייניות, שהן גם שתיים עשרה משאלות, הריני מביא כאן ככתבן וכלשונו, בלי להוסיף וכלי לגרוע לא מן התוכן ולא מן הסגנון. מי שהיה סוחר-עצים וניצל על ידי אחד מלקוחותיו הנוצרים (איכר שבביתו השוכן ביער הסתיר את היהודי במשך 27 חודש), אדם כבן 50, שפחד-תמיד מפני בוא המחבלים הזקין כדי מראה של זקן כבן 70, השיב באנחה כבדה:

"לדבר אחד אני משתוקק עוד בחיים: לישון משעה שבע בבוקר בלי מורא ופחד, בלי דלתיים סגורות על מנעולים, בלי חלונות סגורים, בלי חשש לקץ חיים בכל שעה ובכל רגע. פשוט בתכלית הפשטות: הייתי רוצה לישון שינה שקטה ושלווה, בלי חלומות-פרא, ולהתעורר בחיק קרובים או ידידים, או סתם יהודים בני עמי... ולו רק לילה אחד, דיני..."

אמר והוסיף: "לך, האדם החופשי, קשה אולי לתפוס את הרצינות שבמשאלתי הפרימיטיבית הזאת, אך אולי תבין אם אומר לך שמאז כניסת הגרמנים לעירנו ועד היום הזה (כן, גם היום!) לא היה לי עוד לילה שקט אחד." הסתכלתי באיש-שיחי. עיניו הכבדות אמרו: כה עייפנו...

"והיכן אתה מקווה למצוא את הלילה המבוקש, את 'לילה המנוח'?"

"רק בארץ ישראל, לו ידעתי חוכמת חיים זו תמול-שלושום... לו ידעתי..."

(שמעון סאמט, בכואי למחרת, מסע לפולין 1946, עמ' 154-159)

אחד הדברים שהפולנים למדו בשנות המלחמה היה שאפשר לחסל יהודים בקלות, ללא מהומה. במאות עדויות על התקופה שלאחר המלחמה סיפרו יהודים, שפנו אל הבית שבו נולדו והתגוררו כדי לראות מה אירע לו ומי חי בו עתה, ובהגיעם נתקבלו בקיתונות של קללות, אימים וקריאות פוגעות, כגון "חבל שהיטלר לא חיסל גם אותך!" לעומת זה, גם קורה תכופות שהיהודים נתקבלו בסבר פנים יפות. ייתכן, כי המרושעים היו מיעוט, אך רישומם היה ניכר, וקולם הארסי פגע פגיעה עמוקה...

היהודים, לעומת זה, טענו לא אחת כי השנאה העזה של המוני הפולנים משקפת את מצפונם הרע. פולנים רבים נטלו חלק ברדיפות היהודים, בנישולם מפרנסתם ובשדידת רכושם, והניצולים המופיעים עתה הם כמו אצבע מאשימה, ומכאן האכזריות ורדיפת הניצולים ששבו לפולין המחודשת. יהיה אשר יהיה, אין ספק כי החשש שמא ידרשו היהודים את החזרת בתיהם והפיקדונות שמסרו למשמרת היה אחד המניעים העיקריים להתפרצויות השנאה והרצח... ממדי הרצח והשיטות שנקטו מבצעיו העמידו את כל ציבור הניצולים בסכנה מתמדת. לפי האומדן נרצחו מעל 1,000 יהודים מאז השחרור ועד קיץ שנת 1947...

(גוטמן, היהודים בפולין אחרי מלחמת העולם השנייה, עמ' 31)

ואף על פי כן לימדני ביקורי בפולין, ששאירת השרידים לעלות לארץ ישראל כאל תחנת נדודים אחרונה איתנה היא, ומבוססת על אמת אחת שאותה ביטא יהודי פיקח בעת שאמר בדמעת עין, כשהובילוהו לתא הגאזים: "לו היה לעמנו בית משלו, בית לאומי כלשאר העמים, לא היו עושים בנו שפטים כאלה אפילו בנכר".

(שמעון סאמט, שם, עמ' 154)

לקט מקורות – קבוצה מס' 2

לשאלה מהי ארץ ההגירה האלטרנטיבית ענו רבים: הקרמאטוריום... כאשר שאלנו יהודי שהיה ידוע כי יהגר לארה"ב, משום מה הצביע עבור ארץ ישראל, השיב בפשטות: נסיעתי לאמריקה זה ענייני הפרטי, אולם ליהודים דרושה ארץ ישראל.

(לני יחיל, "פעולות המשלחת הא"י לשארית הפליטה 1945-49, ילקוט מורשת, 1990)

באדר א', תש"ו (פברואר 1946) ביקרה במחנות הוועדה האנגלו-אמריקנית שנועדה למצוא פתרון לבעיית ארץ ישראל... כפעולת הכנה לביקור הוועדה ערכה "אונרר"א" משאל בקרב שוכני המחנות, שבו נתבקשו לענות על שלוש שאלות: 1. הרוצה אתה להישאר בגרמניה? 2. אם לא – הרוצה אתה להתיישב באיזו ארץ אירופית?

3. במקרה זה קרא בשם הארץ הראשונה והשנייה שאתה בוחר בהן. 4. אם אינך רוצה להסתדר באירופה, הרוצה אתה להגר לאיזו ארץ אחרת שהיא? רשום את מקום בחירתך הראשונה והשנייה. השאלות נדפסו באנגלית, באידיש ובגרמנית. ההצבעה הייתה חשאית. בהצבעה במשאל באזור האמריקני הצביעו 18,702 (96.8%) מבין 19,311 בעד ארץ-ישראל כמקום הראשון והיחיד שאליו הם רוצים ללכת. הם סירבו לציין מקום אלטרנטיבי, ואמרו, כי ארץ-ישראל היא הפתרון האחד והיחיד לשאלה היהודית. רק 400 איש ציינו את ארצות-הברית כמטרתם. רק 13 הביעו רצונם להישאר בגרמניה. תוצאות המשאל בשטח הכיבוש הבריטי בגרמניה לא פורסמו.

(ספר ההגנה, עמ' 1063-1064)

מ-600 יהודי פארצ'ב נשארו לאחר השחרור רק כ-200 נפש. רובם הם ניצולי פארצ'ב עצמה, שהסתתרו בימי הכיבוש הנאצי, וכשניצלו, פנו אל עיריתם, ואל מלאכתם ו...

...ביום זה, בשעות 5-6 לפנות ערב (כששקעה החמה על פני השלג וכפור), התפרצה לעיירה כנופייה בת 300 איש, כולם לבושים מדי צבא עם נשק אוטומאטי, ובידם פקודה צבאית (כמובן מזויפת, כשם שמדי הצבא היו לא-להם), שלפיה הוטל עליהם לעשות חיפושים אחרי חשודים. הכל הראו את תעודות הזהות שלהם, ולבסוף נעצרו כעשרה איש, שבעה נוצרים ושלושה יהודים, שלא הספיקו לחזור הביתה בעוד מועד.

מפקד הכנופייה קרא לנוצרים, בירר היטב את מוצאם ה"ארי" ושחררם, קרא אחר כך לשלושת היהודים בירר היטב את מוצאם היהודי, ופקד תחילה להכותם "על היותם יהודים" עד זוב דם ולבסוף להוציאם להורג. שלושתם נרצחו בו במקום. בגדיהם וכל אשר על גופם נשדד, באופן שבאמצע הרחוב נשאר שלושה גופות כמעט ערומות.

בהזדרכת אנטישמים מובהקים מאנשי המקום ערכו חיפשו בכל דירות היהודים, שהספיקו בינתיים להסתתר בבונקרים שהשאירו הגרמנים. ("חידשנו ימינו כקדם" – אמר לי בלגלוג שבמרירות נפש אחד מהם, כיום כבר מחוץ לעיר). בכל זאת עוד חמישה נתפסו, אלה שבחשכת הלילה ברחו, ירו אחריהם אבל "רק" שניים נפצעו פצעים לא רציניים. ... "שומרי הביטחון – היכן היו?" שאלתי בתימהון.

והאוכלוסייה עצמה? זו אינה נוהגת להתערב במקרים כאלה, ופחות מכול כשההתקפה היא על יהודים. אמנם האזרחים ברובם המכריע אינם לוקחים חלק ברציחות, אבל הם מעדיפים לעמוד מן הצד, כי סוף סוף חייהם יקרים להם יותר. למה לסכנם למען יהודים? אלא מה, כבודה של פארצ'ב נפגע...

באותו ליל ה-5 בפברואר התקבצו יחד 17 יהודי פארצ'ב (בהם שניים פצועים בגופם) ללינת-לילה משותפת, ולבסוף החליטו שיש לעזוב את פארצ'ב. הודיעו על כך זה לזה, כדי שלא לעורר תשומת לב מבחוץ, ושחלילה לא יאמרו הבריות ש"היהודים מעוררים בהלה".

במשך שלושה ימים עזבו את העיירה כשני שלישים מיהודי המקום. רק בית הכנסת השומם ובית הקברות ההרוס בחלקו הם סימנים אחרונים ליישוב היהודי שהיה כאן. זה סופה של עדה שהתקיימה במשך דורות. סופה כסופן של עיירות אחרות בפולין שנתרוקנו מיהודים. האנטישמים יודעים ש"די" לרצוח רק שלושה יהודים כדי שהשאר יברחו ללא מטרה. ערי השדה הפולניות נעשות פולניות בתכלית. הן מטהרות מיהודים בדם יהודי.

אחדים מן הבורחים הסתדרו בדוחק אצל מכרים בערים גדולות. ראיתי שניים מהם בווארשה, כשהם פונים אל הג'וינט ואל הוועד היהודי המרכזי בבקשת עזרה לישבור את הרעב. "קחו אותנו אליכם לארץ-ישראל" – התחננו לפני... והתשובה היא אחת (אם היא נאמרת או לא נאמרת): אוי ליהודי, כי יהודי הוא בגולה...

(שמעון סאמט, בבואי למחרת, מסעי לפולין, 1946, עמ' 111-115)

לקט מקורות – קבוצה מס' 3

האידיאולוגיה של הניצולים הייתה בעיקרו של דבר פשוטה מאוד, חד-ממדית, ועמדה על כמה עיקרים בלבד: יציאת אירופה, ומיד הבריחה, מדינה יהודית – פיצוי על כל מה שעבר עליהם ולקח שהוסק מחוסר הישע של היהודים בשואה.

רוב רובם של הניצולים לא ייחסו כל חשיבות לבעיה הערבית. נראה שהנושא כמעט שלא נזכר בכתביהם של אנשי שארית-הפליטה. המאבק נגד הבריטים דיבר אל לבם, משום שהיה זה המאבק שלהם, מאבק שנועד לפתוח לפניהם את שערי הארץ. ולא זו בלבד אלא שסיכון החיים, סכנת המאסר והמכות וכיוצא באלה חוויות לא נעימות, וגם העמידה בפני קשיים

וסבל, כל אלה נתקבלו על דעתם באווירה הזאת של אי-נורמליות והתפרקות ממוסכמות, והסיכונים היו בעיניהם קטנים יחסית למה שידעו בשנות המלחמה. הם היו חוד החנית של המאבק הציוני נגד מדיניותו של בוויין.
(אניטה שפירא, יד ושם, עמ' 85)

משנודע לנו שקובנה שוחררה, דהרנו אליה כמוכי-טירוף. כל-אחד ניגש לביתו בדחילו ורחימו. אנו הולכים לביתנו במלדוס 7. ערימות אפר ולבנים שרופות – זהו מה שנשאר מן הבית. שלט מצופה אמייל ועליו מספר "7" מבהיק בלובנו כאילו בא לתבוע את עלבוננו של הבית שהיה. הייתה זו מציאות של בתי-קברות וזיכרונות מרים שהניעה את הניצולים לעזוב את מקומותיהם.
(יהודה באואר, הבריחה, עמ' 22)

תשובה דומה שמעתי מפי נערה נבונה מאוד ולמודת ניסיון החיים למעלה משיעור שנות חייה. משפחה קרובה לה בארצות הברית, והם ביקשו לבוא אליהם כדי "להתחיל לחיות מחדש". היא סירבה בטענה: "לכי אל עמי וארצי". במקום לנסוע עם ניירות מסודרים ובתנאים נוחים לאמריקה, בחרה לנדוד לפי "סידור מיוחד" תחילה לפראג ואחר כך לפאריס בדרך הנכספת (והקשה מאוד...) לארץ ישראל.
(שמעון סאמט, בבואי למחרת, מסע לפולין, עמ' 155)

חייל פולני משוחרר, שאח ואחות לו באמריקה, השיב לשאלתי בהודעה כי לפני ימים מספר קיבל מהם "אפידייוויט" להגירה לארצות הברית. "ובכל זאת לא אסע לשם, אלא רק לארץ ישראל".
"הציוני אתה מזמן?" שאלתיו.

"אינני ציוני בכלל", השיב בנעימה של ודאות. "אלא שאינני מאמין עוד באכסניה אצל גויים ויהיו אלה פולנים או אנגלים או אמריקנים או הולנדים, סינים או הוטנטוטים. אם נולדתי יהודי אין לי ברירה אלא להיות יהודי עד הסוף 'הטוב או הרע'. שנים לא מעטות האמנתי, כי במקום שבו אני יושב אשב לבטח ושב'אחוה סוציאליסטית' עם פועלי עמים אחרים אמצא גאולה. והנה ראיתי מה שהיה מן 'השיבה הבטוחה' הזאת ומן 'האחוה הסוציאליסטית' הזאת – ודי לי! והותר!"
(שמעון סאמט, שם)

בארצות שבאו בחשבון כארצות-הגירה שרר אי-רצון גלוי לקבל את קורבנות-המלחמה היהודים, כי הם נראו בעיני המדינאים, בחלקם הגדול, יסוד נגוע בדמוראליזציה ונטול הכשרה למקצועות שהיו פתוחים לקליטה בארצות השונות. קנדה, בריטניה ודרום-אמריקה קיבלו בשעריהן אסטונים, ליטאים, פולנים ואוקראינים כפועלים חקלאיים, ככורים או כפועלי-חרושת. אולם מי ירצה בחיטים או סנדלרים יהודים, מה-גם שהללו הובטלו ממקצועם זה שנים? במצב זה היה זה טרומן שביקש להציל, לפחות במידת-מה, את ההומאניות שנפגעה, בהתירו הגירה יחודית מסוימת לארה"ב. חוק-ההגירה האמריקני נשאר כמובן בתוקפו, וזה הגביל את מספר המהגרים על-ידי שיטה מסובכת של מכסות, שעל פיה היו יהודים מעטים כשרים להגירה לארה"ב.

(יהודה באואר, הבריחה, עמ' 196-197)

לקט מקורות – קבוצה מס' 4

יהודי אדוק, שאם אינני טועה היה עד פרוץ המלחמה עסקן "אגודת ישראל", רעד כולו כשהשיב לשאלתי בקריאה נרגשת: "לצאת! לצאת! הרחק, הרחק מפה, מבית הקברות של בני עמי. כל בית מזכיר לי כאן חורבן. האוויר כולו מחניק! אצא מפה עם אלוהים!"

לנכה, גידם, כבן 40, יליד פיוטרקוב משאלת-חיים אחת: "נקמה!" נקמה בגרמנים ובאוקראינים שקטעו את ידו ורצחו את כל בני משפחתו. נקמה בכל מקום ובכל צורה. את דמם אני מבקש!"

"ומה יהיה אחרי ביצוע הנקמה?"

"אז הייתי רוצה להירגע ולמצוא מלאכה מתאימה לבעל-מום שכמוני".

"היכן?"

"בכל מקום שרק אפשר, אבל רק בין יהודים."

(שמעון סאמט, בבואי למחרת, מסע לפולין עמ' 155-156)

הפוגרום בקלצה

הפוגרום הקשה ביותר, שהיו לו תוצאות מרחיקות לכת מבחינת שיקומו של היישוב היהודי בפולין, אירע בעיר-המחוז קלצה. ערב המלחמה חיו בעיר קרוב ל-20,000 יהודים, כמעט שלישי מכלל אוכלוסי העיר. אחרי המלחמה התקבצו במקום כמאתיים יהודים, רובם בבית הוועד היהודי ברח' פלאנטי 7, שבו היה גם קיבוץ של "הנוער הציוני". העילה לפוגרום הייתה היעלמותו של ילד פולני בן שמונה, הנריק בלאזצ'יק. הילד נעלם ב-1 ביולי 1946, ובשובו כעבור יומיים סיפר, כי יהודים חטפו אותו, הביאו אותו למקום מסתור וביקשו להרגו. בחקירה שנערכה לאחר מכן נתברר, כי הילד נשלח על ידי אביו לכפר קרוב, ושם שיננו לו מה עליו לומר. ב-1 ביולי החל הפוגרום, שהשתתפו בו אלפי אנשים משולהבים וצמאי דם מכל הגילים והשכבות. כעבור ימים אחדים סיכם ש' קאטשערגינסקי בגיליון 23 (48) מ-12 ביולי 1946 של "דאס נייע לעבן" את מהלך הפוגרום על סמך עדויות:

מספרים לנו כיצד התנהל הדבר. מספרים לנו כיצד כמה אלפי גברים, נשים וילדים, אזרחי ואנשים במדים התפרעו מבוקר עד ערב, ואחרי סיום המלאכה ערכו אסיפה חגיגית. המתמיה בפוגרום זה הוא, שהתנהל במקום מרכזי במשך יום שלם, ושום עזרה לא הגיעה. אדרבה, בהרג השתתפו גם אנשים במדים, שאף סייעו בהסגרת היהודים שהתבצרו בביתם.

וכך מתאר הרב דוד כהנא את הפוגרום ואת נסיבותיו:

הידיעה עשתה לה כנפיים, ותוך שעות אחדות נפוצה בכל העיר, מקצה עד קצה. בעשר בבוקר התאספו ברחוב פלאנטי, מול הבית מס' 7, כמה מאות אנשים, ובצהריים עלה מספרם לאלפיים, המארגנים התהלכו בהמון, הסיתו וקראו להסתער על הבית הזה ולהרוג את היהודים. בין סיסמאותיהם היו: "מוות ליהודים!", "מוות לרוצחי ילדינו!", "אנו נסיים את מלאכתו של היטלר!" היהודים הסתגרו בבית, נעלו דלתות, הגיפו תריסים והתכוננו להגן על חייהם בנשק המועט שהיה בידיהם. בשתים-עשרה הגיעה קבוצת שוטרים חמושים, בפיקודו של הסמל ולאדיסלאב בלאחוט, שנשלח לשם פיזור ההמון והרגעת הרוחות. בלאחוט קרא ליהודי לפתוח את השער ולהכניס אותו ואת עוזריו פנימה. היהודים הנצורים נשמו לרווחה. הנה באה הישועה, ובלאחוט ואנשיו יצילו אותם מידי ההמון המוסת. אך לתדהמתם ולאכזבתם הגדולה פקד עליהם באלחוט למסור לו

את נשקם ולרדת לחצר. לפי תוצאות החקירה מתברר, כי בלאחוט היה השוטר היחיד שאכן נשלח מהמשטרה, אבל "עוזריו" היו רוצחים מתוך ההמון. בלאחוט הוציא מידי היהודים את הנשק, ועתה עמדו חסרי אונים מול ההמון. כשסירבו היהודים לרדת לחצר, החל בלאחוט להכות בקת האקדח על ראשיהם ולצעוק: "הגרמנים לא הספיקו לחסל אתכם, אבל אנחנו נשלים את המלאכה". בכך נתן בלאחוט אות להמון, שהסתערו על הבית, פרצו דלתות, תריסים וחלונות, חדרו פנימה והתחילו להכות, לרצוח ולשבור כל מה שבא לידיהם: באגרופים, בגזרי עץ, באבנים, במוטות ברזל שהוכנו מראש והובאו בידי מארגני הפרעות...

בפוגרום זה נהרגו ארבעים ושבעה יהודים, וביניהם ילדים ונשים הרות. מספר הפצועים עלה על חמישים. עלילות דם היו עילה שכיחה להתחלת פרעות ואמצעי יעיל להסתת ההמונים.

(גוטמן, היהודים בפולין אחרי מלחמת העולם השנייה, עמ' 34-35)

"למה את רוצה לנסוע לארץ ישראל? היודעת את שגם שם לא קל להסתדר בלי מקצוע וכלי ידיעת השפה עברית?" – שאלתי אישה אחת, לשעבר בת עשירים שלא למדה לא מקצוע, לא ניסיון בחיים עצמאיים, ונוסף על כך נחלש גופה מרוב סבל. "יש לי שם קרובים, אבל נניח שלא אמצא אותם: האם לא צריכה להיות ארץ ישראל כבית-אמא לכולנו? אל מי עלינו לפנות בצר לנו אם לא אליכם, היושבים בארץ ישראל?"...

(שמעון סאמט, בבואי למחרת, מסע לפולין, 1946, עמ' 154)

ואף על פי שרובם לא היו בעלי חינוך ציוני או מקורבים לציונות לפני המלחמה, ולא היו מאורגנים במפלגה או בתנועת נוער, נעשו בעקבות השואה "ציונים של פוסט-קטסטרופה"; בודאי שהיו מי שרצו להגר, בייחוד לאמריקה, ואף עשו זאת. אבל במחנות בגרמניה ואחר כך באיטליה, נפתחו הלבבות לציונות, ונתעוררו הרצון לעלייה והנכונות למאבק. הנכונות הזאת לא הייתה פרי עבודתם של השליחים וחילי הבריגדה בלבד, אלא באה קודם כל מן האנשים עצמם.

(דינה פורת, יד ושם, עמ' 267-268)

מידע על

חיילים יהודים לוחמים במלחמת העולם השנייה

במלחמת העולם השנייה הועמד העם היהודי בפני סכנה קיומית וכשליש מבניו, שישה מיליון נפש נרצחו. הצורך הנאצי לא השיג את מטרתו, הוא הובס על ידי צבאות בעלות הברית ובראשם אנגליה, בריה"מ וארה"ב. בשורות כל צבאות בעלות הברית, בכל החילות ובכל החזיתות בכל דרגות הפיקוד, מטוראים עד גנרלים, לחמו כ- 1.5 מיליון חיילים יהודים. בנוסף עליהם, בכל המחותרות האנטי-נאציות ובשורות הפרטיזנים, בתוככי אירופה הכבושה על ידי גרמניה הנאצית, לחמו רבבות יהודים. כרבע מיליון חיילים יהודיים נפלו בלחימתם באויב הנאצי.

יהודים בצבא ארה"ב

כ- 550,000 אלף יהודים שירתו בצבא ארה"ב בתקופת המלחמה, שהם כ- 11% מכלל היהודים בארה"ב באותם ימים. הם שירתו ולחמו בכל החילות ביבשה, באוויר ובים. 33,157 לוחמים יהודים נפגעו, מהם כ- 10,500 נהרגו, כ- 18,000 נפצעו, 3,040 נעדרו ו- 3,687 נשבו. 36,352 יהודים עוטרו ב- 61,448 עיטורים שונים, וביניהם זכו באותות החשובים ביותר. יהודים רבים הגיעו לדרגות בכירות. קצינים בכירים אלה החלו את שירותם בצבא הקבע עוד בימי השלום והתקדמו בתפקיד ובדרגה הודות לכישוריהם ולניסיונם.

יהודים בצבא בריה"מ

כ- 500,000 יהודים שירתו בצבא הסובייטי בתקופת המלחמה, שהם 10% מכלל היהודים בבריה"מ באותה עת. הם שירתו ולחמו בכל החילות ובכל החזיתות. מביניהם היו הראשונים שנכנסו לברלין ב- 1945. כ- 200,000 מהם נפלו בקרבות. 160,772 יהודים זכו באותות ועיטורים, מהם 148 בעלי אות "גיבור ברית המועצות". למעלה מ- 300 יהודים הגיעו לדרגת גנרל.

יהודים בצבא הבריטי ובחבר העמים

בצבא הבריטי נלחמו יחידות מחבר העמים כולו, בנוסף על בריטניה. בסה"כ שירתו בצבא הבריטי בתקופת המלחמה כ- 120 אלף יהודים (מהם 62,000 יהודים מבין 435,000 יהודי בריטניה ועוד 25,000 יהודים מרחבי האימפריה ו- 30,000 מארץ ישראל). כ- 1500 מהם נהרגו במלחמה. בחילות היבשה נמצאו קצינים בדרגות בכירות. גם בצבא הבריטי זכו יהודים לאותות ההצטיינות הגבוהים ביותר. בסה"כ 819 בעלי עיטורים.

צבאות פולין

למעלה מ- 120,000 חיילים יהודיים היו בצבאות פולין, מתוכם 30,000 נפלו, נלקחו בשבי או הוכרזו כנעדרים. אחרי התמוטטות הצבא הפולני ב- 1939 השתתפו יהודים במסגרות צבאיות פולניות סדירות: צבא פולין בצרפת, צבא אנדרס והצבא העממי הפולני. חיילים יהודים רבים שנמנו על מסגרות אלה עלו

לארץ ישראל והצטרפו למחתרות העבריות - 'ההגנה, הפלמ"ח, האצ"ל והלח"י' – ותרמו להגנה על היישוב היהודי בארץ.

יהודי ארץ ישראל

ב-1940 השתתפו שתי פלוגות חפרים במערכה בצרפת. בשנת 1941, בקרבות ביוון, השתתפו שבע פלוגות חפרים, יחידות תפעול נמלים ועוד. 1363 מהם נפלו בשבי הגרמני ו-200 נפלו בקרבות. בסוף אוגוסט 1943 כבר היו 23,000 מתנדבים, בפלוגות ה"באפס", בפלוגות החפרים, ביחידות הנדסה, בחיל האוויר, בצי, בתותחנים וכן 3,350 נשים, רובן ב-A.T.S (חיל הנשים בצבא הבריטי).

בשנת 1944 הוקמה "הבריגדה" או החטיבה היהודית הלוחמת (חי"ל - Brigade Group Jewish). החטיבה השתתפה בקרבות ליד הנהר סאניו ובהתקפה על הגרמנים לפני כניעתם באיטליה. **בסה"כ התנדבו מארץ ישראל כ-40,000 יהודים, שהם כ-10% מכלל האוכלוסייה היהודית אז.** אנשי היחידה נפגשו עם שרידי השואה ומילאו תפקיד רב בארגון הבריחה וההעפלה לארץ ישראל. החטיבה פורקה ביוני 1946. הניסיון הצבאי של חיילי החטיבה ומפקדיה היה לעזר רב במלחמת העצמאות ובהקמת צה"ל.

פרטיזנים יהודים

במלחמת העולם השנייה פעלו קבוצות לוחמים מלאומים שונים בלוחמה זעירה מעבר לקווי הגרמנים ובאזורים הכבושים על ידם, בעיקר במזרח אירופה ובבלקנים. קבוצות גרילה אלו כונו פרטיזנים. כמעט בכל מקום לחמו במסגרות אלו גם יהודים, אולם במזרח אירופה (בעיקר בבלרוסיה ובליטא), פעלו קבוצות פרטיזנים יהודיות המזוהות על פי הלאום.

מספרם של הפרטיזנים היהודים בכל המסגרות האלו מוערך בעשרות אלפים. רבים מאלו שמצאו עצמם בשטחים כבושים על ידי הגרמנים וטרם נתפסו – מצאו דרכם אל תנועות ההתנגדות וקבוצות הפרטיזנים.

רשימת ארגונים החברים במרכז הארגונים

**סה"כ 46 ארגונים
מעודכן נכון לינואר 2005**

שם הארגון	טלפון	פקס	כתובת	שם הנציג או יו"ר (*)
הארגון הארצי של אסירי הנאצים לשעבר	03 - 5609296 03 - 9647606 050 - 7260506	03 - 9504464 (אצל הבן)	ת.ד. 8425 רשל"צ	• יעקב זילברשטיין
איחוד עולי בולגריה	03 - 6810113 03 - 5229155/6 אתי 054 - 4350212 03 - 6910220 ב'	03 - 6810024	שד' ירושלים 63 ב' תל אביב 68180	יוסף קיוסו נסים נתן
ארגון עולמי של יהודי בוקובינה	03 - 5226619 03 - 6473807 (דליה טלפקס ב') 050- 7782659 דליה	03 - 5226619	רח' ארנון 12 תל אביב 63455	יצחק ילון וינר יעקב
ההתאחדות הארצית של עולי בריה"מ ומדינות חבר העמים בישראל	03 - 5189592/80 050 - 5435706 סופ' 050 - 5333899 נטא'	03 - 5189591	קיבוץ גלויות 34 משרד 203 מרכז עמיאל תל אביב 66550	סופה לנדבר נטליה טור
בית לוחמי הגטאות למורשת השואה והמרד ע"ש יצחק כצנלסון	04 - 9958020 04 - 9958021 052 - 2448840 עדנה	04 - 9958007	ד.ג. גליל מערבי מ. 25220	עדנה סולודר שטיין שמחה יוסי לבנה
התאחדות עולי הונגריה	03 - 6916115 03 - 6917121	03-6095937	אבן גבירול 76 קומה 1 תל אביב 64162	מאיר גל בר יואל יוסף לבקוביץ'
התאחדות עולי יוגוסלביה לשעבר	5606749-03 5742568 050-050- 050 - 5573901 (מרתה)	03-5667135	רח' אלנבי 108 תד. 2705 ת"א 61026	מרים שטיינר – יו"ר ארצי מרתה פלטו – יו"ר ת"א
ארגון ניצולי מחנות ההשמדה יוצאי יוון בישראל	03 - 6884928 03- 5519227 משה ב' 6305341-050	03 - 6881930	לוינסקי 68 תל אביב 66855	משה העליון דוד פרחיה
התאחדות יוצאי לוב	08 - 9224971/2 057 - 7708589	08 - 9235827	מושב אחיסמך רח' הזית 20 73105	מאיר כחלון רמי כחלון

דרורי משה צ'רני יוסף	ז'בוטינסקי 138 רמת גן 52602 בניין בית דוד קומה ג' חדר 315	03 - 6134969	03 - 6136097 03 - 6134971/2	ארגון נכים נפגעי הנאצים
אלי שפניץ דואר לאיל"ר אריה פריד	הלל 23, ירושלים 94581 ארבל 4, כפר סבא 44370 (א.פריד)	02 - 6250669 09 - 7666031	02 - 6250634 03 - 5665701 052 - 3846557	עמך

שם הארגון	טלפון	פקס	כתובת	שם הנציג או יו"ר (*)
הפדרציה העולמית של יהודי פולין	03 - 5228205 052 - 8400723	03 - 5236684	דיזנגוף 158 תל אביב 63461	גראייק סטפן
הפדרציה העולמית של הקהילות הספרדיות	02-6523971 050 - 5839716	02 - 6523971 (פקס ב')	המשוררת רחל 10 י-ם 96348	משה טסטה
התאחדות יוצאי פולין	03 - 5225078 052 - 4893212 (מאירצ'ק)	03 - 5236684 03-5464104 ב'	דיזנגוף 158 תל אביב 63461	נח פלוג מאירצ'ק בנימין
התאחדות יוצאי צ'כוסלובקיה בישראל	03 - 5172792 8692910 08-וייספיילר 4994519-054	03 - 5162172	רח' לוביצקי 6, גדרה 70700	נתן שטיינר וייספיילר אלפרד
התאחדות עולי רומניה בישראל	03 - 5466502 050 - 4445414 2489565 052-רייניש	08-6756405 03 - 5468444 08 - 6733426 (שוורץ ב') 04-8219447 (רייניש ב')	אלכסנדר ינאי 3 תל אביב 62382 הדס 3, רמות יצחק נשר 36821	זאב שוורץ רייניש שמואל
איגוד יוצאי וילנה והסביבה	03 - 5604377 03 - 5241531 ב'	03 - 5226746 ב'	ת.ד. 65220 ת"א 69499	דוד סבירסקי סמביץ מיכאל
העמותה להצבת יד לזכר קורבנות לנדסברג - קאופרינג - דאכאו	09 - 9584037 054 - 4683331 אורי	09 - 9580171 ב'	ת.ד. 17510 תל אביב 61174 הזורע 69 כפר שמריהו (אורי)	חנוך אורי משה פולנסקי

אריה אדליסט שיין יצחק	היצירה 16 רמת גן 52521 ת.ד. 3336 רמת גן 52132	03 - 7512233	03 - 7512121 054 - 4466615	ארגון אסירי האסאג
זליג אברהם עו"ד אורי ויזנברג	דיזנגוף 158 ת"א 63461 זליג ב' : החלוץ 41 א' י-ם 96222	03 - 5248137 6512476 ב' 03-6083544 פ' אורי	03 - 5241833 050 - 5263196 זליג 6513388 ב' 6526755 ב' 050 - 5253833 אורי 03-6083545 אורי	ארגון יוצאי לודז'
יונה לקס	הקוממיות 38 ת"א 69011	03 - 5372865	03 - 6421662 054 - 4280430	תאומי מנגלה
מלמד יוסף	שד' דוד המלך 1 תל אביב 64953	03 - 6954821 054 - 619522	03 - 6964812	איגוד יוצאי ליטא

שם הנציג או יו"ר (*)	כתובת	פקס	טלפון	שם הארגון
אברהם לנצמן	ת.ד. 11655 ת"א 61116	03 - 5289548	03 - 5289548	עמותת ניצולי היהודים ממחנה הריכוז זקסנהאוזן בישראל
נירה פארן	38935 גבעת חיים איחוד ד.נ. עמק חפר	04 - 6369793	04 - 6369515	בית טרזין
ליכטנשטיין ן ישראל	אלקלעי 9 ירושלים 92223	02 - 5662021 6438982 טלפקס 6264547	02 - 5612207 6264724	עלומים - אגודה ישראלית של ילדים שהותרו בצרפת בימי השואה
ברוך שוב מור ליטמן אברהם ביבר	ארלוזורוב 102 ת.ד. 16146 ת"א 62097	03-5273564 02-5245399 ברוך ב'	03 - 5273564 טלפקס 03 - 5279568 ב' 054-4527956 ברוך	ארגון הפרטיזנים , לוחמי המחתרות ומורדי הגטאות בישראל
עו"ד דב מילמן	רח' משה שרת 20 (פינת רח' תש"ח 11 קומה 2 , ת"א 62092	03 - 6910441	03 - 6962928 '03 - 6966098	איגוד יוצאי לטביה ואסטוניה

אברהם כץ	פינסקר 2, קומה ב' - חדר 218 ת"א 63322 ת.ד. 4460 ת"א 61043	03 - 6298478	03 - 6296707	ארגון נכי רדיפות הנאצים
שוסטר מרים	רח' ירושלים 13 חיפה 33132	04 - 8662057	04 - 8628210 04 - 8257791 ב'	ארגון עזרה לניצולי שואה
יוסי מור פרנקל יחיאל	ת.ד 30046 חדרה 38100 מוב: גלכוע 7 רעננה פ': קיבוץ רבדים ד.ג. שיקמים 79820	04 - 6201276 08-8588798 פ' ב' 09-7728474 יוסי ב'	04 - 6200576 054- 4890892 יוסי 050 - 7738753 יחיאל 09- 7728473 יוסי ב'	עמותת "יש" - ילדים ויתומים ניצולי שואה
זלמנוביץ דב פישלר זאב	יהודה הלוי 143 תל אביב 65276 זלמ' ב : השופטים 26 ת"א 64365		03 - 6852130 03 - 6963497 (בית מר זלמנוביץ)	ארגון שארית הפליטה מאזור בברגן - בלזן
גרין אברהם	רח' בראזני 3/20 ת"א	03 - 6423361 ב'	03 - 6412694 ב' 054 - 4334294	ארגון יוצאי זגלמביה
אהרון שטיין יהודה מרין	היכל יהדות ווהלין רח' כורזין 10 גבעתיים 53583 בני אפרים 210 ת"א 69985 (שטיין ב')	03 - 5717781	03 - 5717621 03- 6478884 (טלפקס שטיין)	ארגון עולמי של יוצאי ווהלין
כהן אברהם	רח' הארבעה 8 ת"א 64739	03 - 5613187	03 - 5614411/2 054 - 4366629 09 - 7671140 ב'	ארגון חיילים ופרטיזנים נכי המלחמה בנאצים
שם הנציג או יו"ר (*)	כתובת	פקס	טלפון	שם הארגון
נתן קסלר	בית לחם 53 חיפה 35568		04 - 8330718	ארגון ניצולי פלוגות עבודה בכפיה
אדולף איינהאוז	ששת חיים 25/6 נתניה 42296	09 - 8840224	09 - 8341134 ב' (רק צרפתית)	אגודת הלוחמים הותיקים הצרפתיים בישראל
גיטה קויפמן	קרית מוצקין ת.ד. 866 מיקוד 26108 ב' - רח' אהרון 4 קרית מוצקין 26322	04 - 8705367	04 - 8705367 ב' 054 - 7623831	עמותת ניצולי מחנות הריכוז והגטאות בישראל (ע.ר.)

ח"כ שמואל הלפרט	רח' נועם אלימלך 9 בני ברק (לידי שמואל)	03 - 6183784 6753837 טל' כנסת	03 - 6183784 03 - 5795101 050 - 5510055	ארגון ניצולי שואה חרדים
משה מושקוביץ שמאי קינן - מנכ"ל	ת.ד. 71197 י-ם 91711	6231810	6241724 9931456 מושקוביץ ב'	ארגון ניצולים דתיים - אות ועד
משה שן	רח' הדר 27 מתן 45858	03 - 9027758	03 - 9027759 3270617-052	עמותת מפעל פולקסווגן
יוסף פוקס מנחם גרינשפן	רח' שץ 5 י-ם 94267	02 - 6255131	6255131 02-טלפקס 5660340-02 3564945-052	הארגון הארצי של אסירי הנאצים לשעבר(ירושלים)
מאירצ'יק בנימין פנחס אדלר	דיזנגוף 158 ת"א 63461	03 - 5236684	5225078-03	איגוד לוחמים יהודים של הצבא הפולני
שמעון הררי	כיכר העצמאות 14 ת.ד. 1738 נתניה 42271	09 - 8332953 פ'	09 - 8348999 - ב'	עמית - העמותה למורשת יהדות טוניסיה
אלבוחר שלמה	הברון הירש 7 קרית משה י-ם 96148		02 - 6523863 - ב'	דור ההמשך של יוצאי מקדוניה
* זייפמן סלי, עו"ד	ת.ד. 2947 ירושלים 91028	02-6223022 לציין עבור קארין	6222223-02 7863132 054-קארין	עמותת יוצאי בלגיה בישראל (י.ב.י.) (קארין)
גב' מרטי הרשור	ת.ד. 715, רעננה 43104 ב': הטייסים 16 י-ם 92509	09-7469606	7469606-09 02- 5664378 מרטי	א.י.ל.ה. - וי בי וי ישראל

ארגונים שאינם חברים במרכז הארגונים

שם הנציג	כתובת	פקס	טלפון	שם הארגון
גרינשטיין דוד	ת.ד. 36188 תל אביב 61071	03 – 5375598	03 – 6390070 054 – 4900144	ארגון לעובדי כפייה תחת שלטון הנאצים
חיים הולר דוד רייכמן	גרונברג 18 ת.ד. 29254 ת"א 65251	03 – 5100906	03 – 5194400 (מרכזיה) 03 – 5104999 (הולר) 03-5194405 (חנה) 03 – 5104998 (דוד)	C.C ועידת התביעות (חנה)
	רח' שזר 1 ת.ד. 36311 י-ם 913600	5383460	6558578	קרן ג'נרלי

03 – 5194400 רח' גרונברג 18 ת"א 65811 (משרדי ה-C.C)

מרכזי מידע